

Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike

Doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc., Ing. Miroslav Danihel,
PaedDr. Ján Sihelský

Nelegálna práca v podmienkach slovenskej spoločnosti

November 2003

Obsah

Úvodom	2
1. Tieňová ekonomika	2
2. Meranie tieňovej ekonomiky	5
3. Nelegálna práca	5
4. Legislatívny rámec	9
5. Poznatky zainteresovaných ministerstiev	10
a. Ministerstvo financií SR – Daňové riaditeľstvo	10
b. Ministerstvo vnútra SR – živnostenské úrady	10
c. Ministerstvo vnútra SR – Prezídium policajného zboru	11
d. Ministerstvo zdravotníctva SR	11
6. Dotazníkový prieskum názorov odborníkov z regionálnej verejnej a štátnej správy na reguláciu nelegálnej práce	12
a. Povedomie o tieňovej ekonomike a jej prejavoch	13
b. Subjekty participujúce na tieňovej ekonomike	16
c. Motívy využívania a vykonávania nelegálnej práce	19
d. Príčiny malej účinnosti aktivít na elimináciu nelegálnej práce	23
e. Návrhy na opatrenia eliminácie nelegálnej práce	28
7. Riadené rozhovory s vybranými predstaviteľmi verejnej správy v regiónoch zaangažovanými na regulácii tieňovej ekonomiky a ich vplyvov na trh práce	29
a. Vnímanie tieňovej ekonomiky	29
b. Povedomie o povinnostiach subjektov pri potieraní tieňovej ekonomiky	30
c. Možnosti subjektov pri regulovaní tieňovej ekonomiky	31
d. Povedomie o pripravenosti SR na vstup do EU za oblasť potierania tieňovej ekonomiky	31
8. Závery	32
9. Zoznam použitej literatúry a informačných zdrojov	34
10. Prílohy	35

Nelegálna práca v podmienkach slovenskej spoločnosti.

Úvodom.

V poslednom období sa čoraz viac ekonómov zaoberá problémom tieňovej ekonomiky. I keď táto problematika nie je nová, významnejšia pozornosť sa jej venuje prakticky až v osemdesiatich rokoch. Príčinou je poznanie, že tieňová ekonomika vo väčšine krajín sveta je najrýchlejšie sa rozvíjajúcim sektorom. Sektorom, ktorý sa rozvíja oveľa dynamickejšie ako sektor oficiálny.

V Slovenskej republike sa problémom tieňovej ekonomiky a jej väzieb k trhu práce nevenovala dostatočná pozornosť. Nelegálna práca v rámci tieňovej ekonomiky sa niesla skôr v znamení politických bojov medzi ľavicovo a pravicovo orientovanými politickými stranami, než serióznym výskumom, ako nevyhnutného predpokladu identifikácií jej atribútov, analýz javov a zisťovanie príčin a jej dôsledkov v ekonomickom prostredí Slovenska a v prostredí slovenského trhu práce.

Skutočnosť je taká, že verejnosť sa o tieňovej ekonomike a nelegálnej práci, respektíve o neformálnom trhu práce dozvedá prostredníctvom mediálne zaujímavých informácií – pranie špinavých peňazí, daňové úniky, práca nelegálnych imigrantov či nelegálna práca vôbec.

Možno práve preto je potrebné v súvislosti s nelegálnou prácou v podmienkach slovenskej spoločnosti sa na úvod venovať identifikáciou a analýzou tieňovej ekonomiky a v nadväznosti na to subsystémom trhu práce – nelegálnou prácou.

Na tomto mieste patrí poďakovanie Friedrich Ebert Stiftung za zaradenie takejto témy do svojho programu, za všestrannú podporu tvorcom štúdie a za finančné zabezpečenie autorskej tvorby, technicko-organizačným podporám a organizovanie prezentácie v širšom pléne.

1. Tieňová ekonomika

Základom študijných prístupov k riešeniu ľubovolnej problematiky je ujasnenie si pojmového aparátu a definovanie jednotlivých pojmov. Vzhľadom na miernu absenciu domácich študijných materiálov, je potrebné sa oprieť a využiť štúdie západných autorov. I tu však je popis tieňovej ekonomiky diferencovaný, čo iba potvrdzuje zložitost' tejto problematiky. Skutočnosť je taká, že v rôznych krajinách Európskej únie sa objavujú rôzne prívlastky: čierna, šedá, neoficiálna, neformálna, duálna, paralelná podzemná, skrytá, tieňová, prípadne ďalšie. V Českej republike i na Slovensku sa najčastejšie používa označenie tieňová ekonomika, pravdepodobne prijatím a akceptovaním nemeckého pomenovania.

Základom je stanoviť si **prvky** tieňovej ekonomiky. Zo štúdií, prezentovaných autormi k tieňovej ekonomike vyplýva, že základnými prvkami sa javí aktivita, činnosť. Tieňová ekonomika sa vníma ako ekonomická aktivita, prinášajúca príjmy jej realizátorovi a ktoré nemôžu byť odhadnuté zo žiadnych štatistických zdrojov, ktoré sa používajú k zostavovaniu HDP (K. Macafee, Londýn, 1980). Iná definícia charakterizuje tieňovú ekonomiku ako neoficiálne aktivity s neohláseným pridaním hodnoty (D. Kaufmann, A. Kaliberda, World Bank, 1996). Iným používaným prvkom je práca. Napríklad R. De Grazia, ILO, 1982, vysvetľuje

tieňovú ekonomiku ako profesionálnu prácu na hrane, či dokonca mimo zákona, usilujúcou sa o vytvorenie zisku na báze rozporu so zákonom. Iným prvkom je príjem. V. Tanzi, Lexington, USA, 1982, vníma tieňovú ekonomiku ako príjem, ktorý nie je oznámený daňovému úradu. Takáto charakteristika sa objavuje pomerne často aj u iných autorov s vysvetlením, že ide o časť tokov tovarov, služieb a peňazí, ktoré sa neobjavili v národných účtoch.

Okrem stanovenia si prvkov tieňovej ekonomiky je nemenej dôležité špecifikovať jej **kritéria**. Jedným z nich je štatistické kritérium. Štatistické kritérium má však niekoľko úskalí. Tým najväčším je previazanosť finančných tokov v tieňovej ekonomike, ktoré v skutočnosti sú zakódované v oficiálnych štatistických dátach. Napríklad materiály OSN Growth of parallel Economy In: Report of the World Social situation, č. 3, 1983, uvádzajú, že ide o všetky ekonomické aktivity, ktoré nie sú podchytené oficiálnou štatistikou.

Pre isté ujednotenie pomerne veľkého rozptylu názorov, chápaní a interpretácií pojmu tieňová ekonomika, podobne ako väčšina autorov sa môžeme oprieť o správu Európskej komisie, ktorá nadväzuje na takzvanú Bielu knihu z r. 1994 k neformálnemu sektoru. V nej sa popisuje členenie tieňovej ekonomiky ako:

- daňový únik zo strany osôb samostatne zárobkovo činných, podnikov a oficiálne deklarovaných ekonomických transakcií,
- aktivity a ekonomické transakcie, zakázané trestným právom z hľadiska obsahu (kriminálna ekonomika),
- neplatené ekonomické aktivity vykonávané v domácnostiach príbuzných, alebo priateľov na báze reciprocity, vrátane každodenných domácich prác pre vlastné potreby,
- profesionálne aktivity, vykonávané ako jediné, alebo ako druhé zamestnanie, za účelom zárobku, pohybujúce sa mimo hraníc daných právnym poriadkom, sem radíme tiež už spomínanú kriminálnu ekonomiku.

Okrajovo sa dotkneme **príčin** tieňovej ekonomiky. Tieňová ekonomika sa tvorí na historických základoch, ale jej rozsah má kolísajúcu tendenciu. Svoju úlohu zohráva cyklický vývoj ekonomiky a najmä pri ekonomickom poklese, v dôsledku zostrenia konkurencie, môže pre niektoré firmy byť otázkou prežitie práve prechod od legálnych k nelegálnym aktivitám. V stagnujúcich ekonomikách práce nelegálne sektory expandujú. Častou príčinou bývajú inštitucionálne, legislatívne, či spoločenské diskontinuity. Je preto len prirodzené, že aktivity v tieňovej ekonomike narastajú počas vojen, sociálnych nepokojov, politických kríz, prírodných katastrof, ale i v dôsledku legislatívneho vákuu, vysokej miery korupcie, organizovaného zločinu, a pod.

Za významnú príčinu jestvovania a rozvoja tieňovej ekonomiky v trhových ekonomikách sa označuje silná úloha štátu pri ovplyvňovaní ekonomiky, najmä rast intenzity daňovej politiky. Daňové zaťaženie, ako značné bremeno podnikania uvoľňuje tieňovú ekonomiku ako vysoko konkurencieschopným subjektom vo vzťahu k oficiálnej ekonomike. Tieňovú ekonomiku posilňujú niektoré štrukturálne zmeny v trhovej ekonomike. Autori prikladajú veľký význam nezamestnanosti a existencii neprispôsobivej skupine obyvateľov domácich i zahraničných. Všeobecne sa prijíma názor, že tieňová ekonomika pri prechode k trhovému hospodárstvu posilňuje. Je však veľmi málo štúdií, potvrdzujúcich takúto hypotézu, naviac autori keď už, tak sa

venujú skôr kvantitatívnym odhadom, ako výskumom kvalitatívnych systémových zmien, ktoré tieňovú ekonomiku sprevádzajú.

Niektorí autori, napríklad Vít Bárta v článku Šedivá, skrytá, podzemná v časopise Ekonom 33/1994, za dominantnú charakteristiku transformačného obdobia, ktorá posiluje rast tieňovej ekonomiky, považuje hospodársky pokles, spoločensko-hospodársku diskontinuitu, pokles životnej úrovne obyvateľstva a – masové rozkrádanie štátneho majetku.

Autori štúdií, významní ekonómovia, ktorí sa venujú problémom tieňovej ekonomiky si často kladú otázku: aký prístup zvoliť k tieňovej ekonomike? Podporiť jej rast, ignorovať ju, alebo proti nej aktívne bojovať? V súvislosti s našou štúdiou je iste zaujímavé, že niektorí autori vnímajú tieňovú ekonomiku ako nový zdroj zamestnanosti a jej stimulácia sa prezentuje ako riešenie nezamestnanosti. Iní autori, ako napríklad I. Miles v článku Work and Nonwork, 1983, tento pozitívny jav práce na „čierno“ popierajú. Je pozitívne, že celý rad ďalších autorov je veľmi skeptických k pozitívam tieňovej ekonomiky vo vzťahu k trhu práce a poukazujú na tie najvýznamnejšie nevýhody:

- nízke mzdy,
- neplatenie daní,
- neplatenie odvodov do poisťovní,
- nelegálne prísťahovalectvo,
- absencia sociálneho a úrazového zabezpečenia,
- nekalá konkurencia vo vzťahu k zamestnancom legálne fungujúcich firiem,
- narušenie konkurenčného prostredia a pod.

Rôzne povzbudivé úvahy o pozitívnom vplyve tieňovej ekonomiky a to najmä vo vzťahu k riešeniu problémov nezamestnanosti, a tiež ako liek na sociálne pnutie, prevažujú u odborníkov obavy z jej vzniku a rastu:

- vysokým podielom tieňovej ekonomiky na ekonomickom systéme štátu je pomerne ťažké dosahovať a udržiavať makroekonomickú stabilitu,
- činnosťou tieňovej ekonomiky dochádza k porušovaniu nielen daňových predpisov, ale i pracovnoprávných predpisov, predpisov o zamestnanosti, bezpečnostných predpisov, ochrany životného prostredia a tým k deštruktívnym vplyvom na systém práv a povinností občanov,
- v tieňovej ekonomike nemôžu fungovať veľké a sofistikované investície, ktoré sú rozhodujúce z hľadiska dlhodobého rastu ekonomiky,
- veľký rozmer tieňovej ekonomiky spôsobuje stratu výkonnosti, plytvanie zdrojov, pokles hospodárskej produktivity (neproduktívne platby, ťažší prístup na finančné trhy, dekapitalizácia aktív, podplácanie (25).
- vzniká celý rad zavádzajúcich informácií pre štatistiku ako predpoklad pre rozvoj kvalifikovanej ekonomiky,
- v neposlednom rade tieňová ekonomika narušuje dôveryhodnosť inštitúcií, právneho systému, prispieva ku korupcii, jej rast odradzuje vstup zahraničného kapitálu a priťahuje vstup peňažných prostriedkov a aj vplyv mafii a organizovaného zločinu, ktorý môže postupne prerásť do štruktúr legálnej ekonomiky.

2. Meranie tieňovej ekonomiky

Hneď úvodom je potrebné zdôrazniť, že vzhľadom na množstvo prístupov k meraniu tieňovej ekonomiky z hľadiska metód a času, je veľmi zložitý výsledky meraní v jednej krajine, porovnávať s výsledkami v iných krajinách. Podľa Ing. M. Fassmanna v štúdiu o Inštitucionálnych možnostiach minimalizácie vplyvu tieňovej ekonomiky na trh práce, september 1998, sú pre takéto konštatovanie najmenej tri dôvody:

1. Rôzne definície tieňovej ekonomiky.
2. Odhady rôznych autorov pochádzajú z rôznych časových období.
3. Používanie rôznych metód odhadov.

Výsledkom pôsobenia týchto faktorov je, že napríklad v USA sa odhady rozsahu tieňovej ekonomiky pohybujú medzi 3 – 60 % HDP, v Nemecku medzi 2 – 24 % a v Taliansku medzi 10 – 33 % (ORSEU, Brusel 1993). Toto široké rozpätie, pohybujúce sa rádovo v stovkách miliárd, vyvoláva isté pochybnosti o odhadoch tieňovej ekonomiky vôbec.

Metódy, ktoré sú uplatňované pri odhadoch tieňovej ekonomiky možno rozdeliť do dvoch skupín:

1. **Priame metódy.** Sú založené na vykonaní rozsiahlych sond a prieskumov medzi obyvateľstvom. Okrem technických a organizačných dôvodov sa však objavujú faktory, ako napríklad obavy z obdržania nesprávnych odpovedí. Často totiž respondenti majú priamy záujem mlčať o citlivých detailoch. Priame metódy sa uplatňujú skôr pre kvalitatívne prieskumy niektorých odvetví, alebo niektorých sociálnych skupín. Sú vhodné pre prieskum na mikroúrovni, ale ich zovšeobecnenie je zložitejšie. Úspech je v tomto prípade závislý od veľkosti použitej vzorky, spôsobu stavby otázok a zaručenie anonymity. Aj náš prieskum možno zaradiť medzi priame metódy, tzv. klasické.
2. **Nepriame metódy.** Ich spoločnou charakteristikou je, že sledujú stopy, ktoré zanecháva tieňová ekonomika vo formálnej, teda oficiálnej ekonomike. Nepriame metódy môžeme rozdeliť do niekoľkých podskupín:
 - metódy rozporov (účtov), ktoré zahŕňajú meranie diferencií medzi príjmami a výdavkami. A to alebo v rámci národných účtov (accounting methods), alebo na základe prieskumu rodinných účtov.
 - monetárne metódy, ktoré sú najčastejšie používanými metódami. Ich spoločnou myšlienkou je analýza vývoja monetárnych premenných a z toho odvodenie, že anomália v správaní sa týchto premenných je spôsobená tieňovou ekonomikou. Analýza je opretá o predpoklad, že transakcie v neformálnej ekonomike sa uskutočňujú cez finančnú hotovosť.

3. Nelegálna práca

V rôznych novinových článkoch, rozhovoroch, diskusiách i študijných materiáloch dochádza k zámenám pojmov nelegálna práca (práca na čierne) a tieňová ekonomika. Nelegálna

práca sa už na prvý pohľad javí ako dôležitá, ale stále iba subsystem tieňovej ekonomiky. Definovanie nelegálnej práce je dôležité najmä pre jej identifikáciu, charakteristiky a formy prejavu. Je to jedna z možností ako budovať systém k odhaľovaniu nelegálnej práce, k zisťovaniu jej príčin a k tvorbe opatrení na jej maximálne možnú elimináciu.

Na rozdiel od tieňovej ekonomiky, ktorej definície sú veľmi komplikované a poskytujú široký záber úvah a názorov, nelegálna práca má jasnejšie špecifikácie. Môžeme sa oprieť napríklad o uznávanú definíciu Medzinárodnej organizácie práce, ktorú v mierne modifikovanej podobe používa pre svoje analytické potreby aj Európska komisia. V správe EK z roku 1993, ktorá nadväzuje na Bielu knihu o raste, konkurencieschopnosti a zamestnanosti, je definovaná nelegálna práca ako profesionálne aktivity, vykonávané pravidelne za účelom zárobku, nie príležitostne, pritom sa pohybujú na hranici, alebo mimo povinností, daných právnym poriadkom, predpismi a zmluvnými záväzkami, s výnimkou tých neformálnych činností, ktoré sú súčasťou kriminálnej ekonomiky, pretože sú v rozpore s trestným zákonom.

Táto definícia sa dá vnímať tak, že ide o všetky aktivity, ktoré by mohli byť započítané do hrubého domáceho produktu a nie sú nelegálne svojou podstatou. Nelegálne sa stávajú až v celkovom kontexte, pretože nie sú napríklad prihlásené, nie sú zdanené, neposkytujú odvody do poisťovní, pracovníci nie sú chránení pracovnoprávnymi normami, kolektívnym vyjednávaním a podobne.

Pre lepšie pochopenie a vyzbrojenie sa dostatkom argumentov v diskusii o nelegálnej práci, bude vhodné koncepčne zvážiť aspekty vzťahov štátnej politiky a nelegálnej práce. Najmä pri hodnotení nelegálnej práce vo vzťahu k nezamestnanosti sa objavujú tvrdenia, ktoré možno začleniť do dvoch skupín:

1. Nelegálnou prácou pracujúci na čierne odoberajú prácu nezamestnaným a tým zhoršujú ich šancu na návrat do zamestnania.
2. Veľkú časť nelegálnych prác vykonávajú nezamestnaní, takže niektorí z nich nepotrebujú sociálne dávky, pretože v skutočnosti pracujú.

Obidve tieto tvrdenia sú vo všeobecnosti prijímané s absolútnou relevantnosťou, najmä ak obe skupiny – pracovníci vykonávajúci nelegálnu prácu a nezamestnaní – zaznamenávajú nárast. Je vhodné poznamenať, že neformálne aktivity spravidla nemajú charakter riadnych pracovných miest a teda neberú priamo prácu nezamestnaným

Naším zámerom je venovať sa metóde miery účasti (na trhu práce), ktorá je na rozdiel od monetárnych prístupov bezprostrednejšou metódou, lebo je založená na sledovaní reálnych, alebo potenciálnych faktorov tieňovej ekonomiky. Táto metóda je založená na predpoklade, že v situácii, keď je účasť na formálnom trhu práce obmedzená, presúva sa práca do neformálnej ekonomiky. Ide o to teda odhadnúť potenciál tieňového trhu práce (pre lepšie porozumenie práce „na čierne“, „čiernej“ práce) a potom takto odhadnutému počtu pracovníkov tieňového sektora priradiť určitú úroveň dosahovanej produktivity práce. Dá sa však ťažko predpokladať kauzálny vzťah medzi zamestnaním na formálnom trhu a na tieňovom. Veď napríklad istá časť neformálnej práce sa uskutočňuje v oficiálnom sektore v rámci oficiálnej pracovnej doby. Preto táto metóda sa nezaobíde bez terénneho prieskumu. V opačnom prípade, pri použití takzvaných expertných odhadov sa takmer vždy môže hovoriť o špekulácii a účelových odhadoch.

Dobrym príkladom využívania nepriamych metód môže byť prístup, ktorý sa používa v INFOSTATE a na ŠÚ SR a ktorý je jednou z podporných metód odhadu skrytej ekonomiky aj v Systéme národných účtov, ktorým sa odhaduje rozsah nelegálnej práce. Tento prístup prezentovala p. Viera Hajnovičová z INFOSTATU ako ich príspevok na seminári Nadácie Friedricha Eberta s názvom Odhad nelegálnej práce pri meraní HDP, NFE, 2003.

Metóda, ktorú aplikovali aj v SR, metóda bilancovania pracovných síl, spočíva v porovnávaní, resp. bilancovaní počtu zamestnaných osôb zistených na strane dopytu a ponuky po pracovných silách. Pritom dopyt je prezentovaný objemom pracovných síl zistených priamo u zamestnávateľa, t.j. v podnikoch, inštitúciách, organizáciách. Ponuku reprezentujú údaje, ktoré sú získavané priamo v domácnostiach v rámci výberového zisťovania a sú prepočítané na dané demografické údaje. Vychádza sa z predpokladu, že údaje o počte zamestnaných osôb zistené zo strany domácností sú úplnejšie a pokrývajú jednotlivé činnosti komplexnejšie. Pri tomto zisťovaní by jednotlivci nemali mať zábrany uviesť svoje zamestnania aj v prípade, že ide o zamestnania nelegálne. Pomocou tejto metódy sa síce nedajú zistiť všetky nelegálne zamestnania, ale získa sa obraz o ich možnom rozsahu.

Metóda bola aplikovaná v niekoľkých krokoch. V **prvom kroku** sa uskutočnilo Výberové zisťovanie pracovných síl v domácnostiach (VZPS), kde podľa definície zamestnanosti a medzinárodných odporúčaní je toto výberové zisťovanie najvhodnejší zdroj údajov, pretože pokrýva trh práce najúplnejšie a čiastočne pokrýva aj neregistrovanú prácu. Aby údaje z VZPS odpovedali definícii zamestnanosti v ESA95 a domácejmu konceptu museli sa pôvodné údaje najskôr upraviť.

Išlo o úpravy:

- doplnenie údajov o počte pracovných síl v tzv. kolektívnych alebo inštitucionálnych domácnostiach (sú to osoby, ktoré nebývajú v domácnostiach a patria medzi pracovné sily, napr. členovia cirkevných rádov, študenti, ktorí bývajú v internátoch a popritom pracujú apod.)
- odpočítali sa počty osôb, ktoré za prácou chodia do zahraničia. V prípade SR bolo toto číslo významné, a pre rok 2001 sa použil odhad 110000 osôb. V tomto počte boli zahrnuté osoby pracujúce v zahraničí legálne ale aj nelegálne. Len v ČR pracovalo v tom čase 60000-70000 osôb,
- ďalej sa pripočítali osoby, ktoré prichádzali za prácou do SR zo zahraničia. Išlo predovšetkým o prihraničné zamestnania. K dispozícii boli údaje z NÚP o počte povolení, ktoré sa ešte navýšili o odhad za PS zamestnané nelegálne,
- ďalej to boli úpravy týkajúce sa pracovníkov ambasád v SR a slovenských ambasád a inštitúcií v zahraničí, úpravy týkajúce sa žien na materskej dovolenke.

Po uvedených úpravách dostali počty zamestnaných osôb členených na zamestnancov a podnikateľov (živnostníci, farmári, slobodné povolania a pod.).

Druhým krokom bolo zistenie údajov zo strany dopytu. Údaje zo strany dopytu boli reprezentované predovšetkým údajmi z oficiálnych štatistických zisťovaní v podnikoch a inštitúciách. Tieto údaje zodpovedajú „domácejmu“ konceptu, preto ďalšie úpravy vzhľadom na

koncept netreba robiť. Na strane podnikových zisťovaní však bolo potrebné pripočítať počty zamestnaných osôb v bezpečnostných a obranných zložkách, ktoré nie sú zisťované.

V štatistických zisťovaniach sú pokryté:

- veľké i malé nefinančné podniky
- finančné inštitúcie
- jednotky sektora verejnej správy
- neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam.

Oblasťou, ktorej treba venovať zvýšené úsilie, je zistenie počtu podnikateľov (nezapísaných do obchodného registra) a ich zamestnancov. Priame údaje za túto skupinu sa získavajú z daňových priznaní s účtovnou prílohou. Ďalší zdroj poskytuje štatistický register a výberové zisťovanie za podnikateľov. Kombináciou uvedených zdrojov údajov sa získal odhad počtu podnikateľov a ich zamestnancov.

Tretí krok predstavoval porovnanie údajov zistených na strane dopytu a ponuky. Z porovnania bolo vidieť, že údaje z VZPS týkajúce sa počtu zamestnancov (s hlavným alebo jediným zamestnaním) prevyšujú počty zamestnancov zistené na strane dopytu približne o 171 tis. osôb v roku 2001, čo predstavuje z celkového počtu zamestnancov určených vo VZPS asi 9,3%.

Časť tohto rozdielu sa dá vysvetliť niektorými metodickými rozdielmi medzi VZPS a podnikovým zisťovaním. Napr. sú to práce na dohodu, ktoré sú zahrnuté v počte zamestnancov vo VZPS, zatiaľ čo v podnikovom zisťovaní nie sú. V roku 2001 predstavovali práce na dohodu zistené vo VZPS asi 22000, ich počet môže dosahovať až 30000 osôb.

Pre rok 2001 INFOSTAT odhadol počet nelegálnych zamestnancov asi na 140000 osôb. Tento počet mohol byť aj nižší, ak by sa podarilo spresniť odhady za práce na dohodu. INFOSTAT predpokladal, že išlo predovšetkým o práce sezónne, príležitostné, ktoré sa vyskytujú hlavne u podnikateľov, živnostníkov a v malých podnikoch.

Z porovnania počtu podnikateľov sa dalo usúdiť, že značná časť podnikateľov, ktorú registruje daňový úrad, vykonávala svoju činnosť zrejme vo svojom vedľajšom zamestnaní, keďže tieto počty prevyšujú počty zistené vo VZPS. Časť podnikateľov mohla vykonávať aj práce na dohodu vo formálnej ekonomike. Z tohoto porovnania sa nedala konštatovať existencia nelegálnych, neregistrovaných podnikateľov. Aj keď zrejme existujú osoby, ktoré vykonávajú svoju činnosť bez povolenia, bez licencie. Ich rozsah ale nebol vnímaný ako významný.

Odhady nelegálnej práce, ktoré INFOSTAT prezentoval, boli ovplyvnené jednotlivými komponentmi, ktoré vstupujú do bilancovania práce. Tak napríklad INFOSTAT konštatoval, že odhad bol založený na údajoch z VZPS, ktoré nemuseli pokrývať úplne všetky zamestnania, aj keď sa robili úpravy na tomto zisťovaní, bilancia bola ovplyvnená odhadom počtu osôb dochádzajúcich do zahraničia. Ak bol tento odhad podhodnotený, počet nelegálnej práce mohol byť nižší. Odhad počtu osôb prichádzajúcich za zamestnaním do SR zrejme ovplyvnil celkovú bilanciu. Bilancia sa robila na počte osôb s hlavným zamestnaním. Niekedy bolo ťažké určiť u niektorých subjektoch (najmä v malých podnikoch) podiel hlavných a vedľajších zamestnaní. A napokon k spresneniu odhadov by prispelo aj zistenie prác na dohodu, ktoré vykonávajú osoby

vo svojom hlavnom zamestnaní, priamo v podnikoch a inštitúciách v rámci štatistických zisťovaní.

Dôležité bolo konštatovanie, že metódu je potrebné ďalej spresňovať a výsledky konfrontovať s ďalšími disponibilnými zdrojmi údajov.

Zaujímavá bola v tomto prípade konfrontácia s niektorými inými prístupmi pri odhade nelegálnej práce. Napríklad podľa expertného odhadu pracovníkov Výskumného ústavu práce, sociálnych vecí a rodiny, rozsah skrytej nezamestnanosti evidovaných nezamestnaných na pracovnom trhu SR v roku 2000 predstavoval 66 000 – 71 000 osôb, čo bolo 12,4% až 13,2% z celkového počtu evidovaných nezamestnaných v apríli 2000. Výsledky tejto práce sú výstupom výskumnej úlohy Možnosti monitorovania skrytej práce a jej vplyvu na úroveň evidovanej nezamestnanosti, pre ktorú bola zodpovednou riešiteľkou PhDr. Eneke Hanzelová, CSc. V spolupráci s PhDr. Zuzanou Kostolnou, VÚPSVR, jún 2000.

Ďalej na základe výsledkov kontrol, ktoré sa uskutočnili v spolupráci inštitúcií Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstvo vnútra, Ministerstvo financií, Sociálna poisťovňa, NÚP, Národný inšpektorát práce a ktoré boli vykonané v priebehu obdobia máj až október 2000 v 2929 ekonomických subjektoch, bol zovšeobecnením urobený odhad počtu osôb zamestnaných v podnikateľských subjektoch nelegálne. Celkový počet nelegálne zamestnaných osôb v uvedených podnikateľských subjektoch predstavoval 82 152 osôb.

Odhady INFOSTATU v roku 2000 sa pohybovali okolo 120000 osôb.

4. Legislatívny rámec

Legislatíva SR nemá zatiaľ platnú právnu úpravu, ktorá by definovala nelegálnu prácu. V praxi sa používa vymedzenie

- a) zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú osoby bez založenia pracovnoprávneho vzťahu v písomnej forme a následne z toho dôvodu vyplácajú odmenu za prácu, z ktorej nezabezpečia daň z príjmov, ani poistné na zdravotné poistenie, nemocenské poistenie, dôchodkové zabezpečenie a príspevok na poistenie v nezamestnanosti,
- b) osôb pracujúcich bez založenia pracovnoprávneho vzťahu v písomnej forme, osôb vedených v evidencii nezamestnaných, ktoré vykonávajú samostatnú zárobkovú činnosť,
- c) osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť bez príslušného oprávnenia na podnikanie,
- d) cudzích štátnych príslušníkov, ktorí sú zamestnaní v SR bez povolenia na zamestnanie a bez povolenia dlhodobého pobytu za účelom zamestnania.

V snahe prekryť určité právne vákuum v legislatíve i v systéme kontrolných orgánov v SR, bola prijatá v apríli 2000 „Dohoda o spolupráci pri koordinácii a výkone kontroly nelegálnej práce“, ktorú uzatvorili príslušné zainteresované inštitúcie (platila do 31.12.2002).

Na základe poznatkov z realizácie uvedenej Dohody bol predložený na rokovanie vlády SR návrh opatrení zameraných na vyhľadávanie a potieranie nelegálnej práce, vrátane vyhodnotenia doterajšieho postupu, ktoré boli schválené **uznesením vlády SR č. 366/2001**.

Na základe tohto uznesenia bol prijatý komplexný program, resp. súbor opatrení na potieranie nelegálnej práce v oblasti legislatívnych opatrení a inštitucionálnych vzťahov. Dôležitý bol najmä návrh legislatívnych opatrení, ktoré mali za cieľ zefektívniť odhaľovanie a kontrolu nelegálnej práce. V súlade s uznesením vlády SR č. 366/2001 sa podarilo viaceré úlohy v danej oblasti zrealizovať. Zákonom č. 231/2002 Z. z., ktorým sa novelizoval zákon č. 95/2000 Z. z. o inšpekcii práce, bolo orgánom inšpekcie práce dané oprávnenie **požadovať preukázanie totožnosti fyzických osôb nachádzajúcich sa na pracoviskách zamestnávateľa a vysvetlenie dôvodu ich prítomnosti vrátane predloženia dokladov preukazujúcich existenciu pracovnoprávneho vzťahu týchto osôb**. Platná legislatíva však naďalej neumožňuje orgánom inšpekcie práce výkon dozoru na súkromných pozemkoch alebo v súkromných priestoroch, kde je pomerne častý výskyt nelegálnej práce (výstavba a rekonštrukcie rodinných domov a bytov, súkromné farmy). Taktiež sa javí potreba efektívnejšieho a pružnejšieho využívania kapacít orgánov inšpekcie práce, ktoré sú za daného stavu viazané na územnú pôsobnosť príslušného krajského inšpektorátu.

Kontrolnú činnosť orgánov inšpekcie práce by zefektívnilo napr. zavedenie **systemu preukazov o sociálnom poistení** (identifikačné karty sociálneho zabezpečenia), ktorý funguje napríklad v SRN. Systém je založený na tom, že zamestnanec pri každom nástupe do zamestnania je povinný predložiť zamestnávateľovi túto kartu a v stanovených prípadoch (rizikové odvetvia) ju musí mať pri sebe. Pokiaľ je občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie, bez ohľadu na skutočnosť, či poberá dávku v nezamestnanosti, je identifikačná karta uložená na príslušnom územnom úrade. Ak je občan z evidencie uchádzačov o zamestnanie vyradený, alebo nespĺňa podmienky na zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie, ale poberá dávku sociálnej pomoci, je identifikačná karta uložená na príslušnom územnom úrade. Porušovanie povinností v tejto oblasti tak zo strany zamestnanca ako aj zamestnávateľa podlieha prísnyh sankciám, vrátane trestnoprávných.

5. Poznatky zainteresovaných ministerstiev

a. Ministerstvo financií SR – Daňové riaditeľstvo SR

V priebehu prvého polroka 2003 bolo daňovými orgánmi vykonaných celkom **1 377 kontrol zameraných na odhaľovanie nelegálnej práce**.

Podľa skúseností daňových orgánov sa **ich cielená kontrolná činnosť zameraná na odhaľovanie nelegálnej práce javí ako neefektívna**, o čom svedčí aj nasledovné konštatovanie o výsledkoch kontrolných akcií uskutočnených v prvom polroku 2003, pri ktorých bolo zistené, že v 11 prípadoch zamestnávajúce bez uzatvoreného pracovnoprávneho pomeru, v 3 prípadoch, že osoba s ktorou bola uzatvorená dohoda o pracovnej činnosti poberala podporu v nezamestnanosti a v 3 prípadoch zamestnávajúce pracovníkov bez plnenia si vyplývajúcich daňových povinností.

b. Ministerstvo vnútra SR – živnostenské úrady

Živnostenské úrady v I. polroku 2003 vykonali kontrolné akcie na dodržiavanie ustanovení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v počte **16 113** z toho v súčinnosti s inými kontrolnými orgánmi v 240

prípadoch. Pri týchto kontrolách boli **uložené pokuty spolu vo výške 7 315 200,- SK**, z toho výška uložených pokút v blokovom konaní 2 178 300 Sk a výška uložených pokút rozhodnutím 5 136 900 Sk. V rámci zistení podľa zákona č. 455/1991 Zb. v 34 prípadoch bolo zistené prevádzkovanie živnosti nad rámec živnostenského oprávnenia a v 588 prípadoch bolo zistené, že zodpovedný zástupca nebol pri prevádzkovaní živností v pracovnoprávnom vzťahu k podnikateľovi.

Nadväzne na uvedené zistenia pri kontrolách živnostenskej úrady rozhodnutím z úradnej moci **v 61 prípadoch pozastavili prevádzkovanie živnosti a v 150 prípadoch rozhodnutím z úradnej moci zrušili oprávnenia na prevádzkovanie živnosti.**

c. Ministerstvo vnútra SR – Prezídium policajného zboru

Jednotlivé zložky PZ (odborníci kriminálnej polície, poriadkovej polície, hraničnej polície a cudzineckej polície) za obdobie I. polroka 2003 vykonali **samostatne 982 kontrol**. V súčinnosti s orgánmi inšpekcie práce vykonali 52 kontrol, s daňovými úradmi 29 kontrol, so živnostenskými úradmi 52 kontrol a s okresnými úradmi 133 kontrol. Celkom bolo skontrolovaných 1 844 subjektov. Pri kontrolách bolo zistených **31 prípadov nelegálnej práce**. V súvislosti s kontrolami v danej oblasti bolo zistených 6 trestných činov a 27 prípadov pobytu cudzincov bez povolenia. V 70 prípadoch boli cudzinci z dôvodu porušovania predpisov o pobyte vyhostení. Na základe výsledkov kontrolných akcií boli **uplatnené pokuty v celkovej výške 83 300,- Sk**.

d. Ministerstvo zdravotníctva SR

Vykonanými kontrolami **nebolo preukázané vykonávanie nelegálnej práce** v kontrolovaných zdravotníckych zariadeniach.

Z uvedeného možno konštatovať, že poznatky kontrolnej činnosti orgánov inšpekcie práce potvrdzujú, že rozhodujúci význam z hľadiska zefektívnenia a kontroly nelegálnej práce má predovšetkým legislatívne prostredie. Národný inšpektorát práce preto vypracoval v júni tohto roku **Návrh legislatívnych zmien súvisiacich s potieraním nelegálnej práce**. Jedným z nich je i **Návrh zákona o nelegálnej práci**.

Cieľom tohto zákona je medziiným precizovať definíciu nelegálnej práce (nelegálneho zamestnávania) v súlade s doterajšími poznatkami a skúsenosťami kontrolných a inšpekčných orgánov tak, aby bolo možné jednoznačne identifikovať a sankcionovať nelegálnu prácu (nelegálne zamestnávanie). Ďalej vytvoriť poradný a koordinačný orgán pre oblasť celkovej politiky potierania nelegálnej práce pri MPSVR SR, ktorý bude vytvorený na báze signatárov 12-Dohody s využitím poznatkov a skúseností z ich doterajšej činnosti, ktorý bude pripravovať pre vládu SR zásadné koncepčné, legislatívne a i. návrhy v oblasti potierania nelegálnej práce.

Účelným sa javí požiadavka zaviesť účinný systém sankcií s využitím poznatkov a skúseností ostatných krajín (napr. možnosť sankcionovať samotné osoby, ktoré sa nelegálne zamestnávajú, sprostredkovateľov nelegálnej práce, vylúčenie zamestnávateľských a podnikateľských subjektov, u ktorých bola zistená nelegálna práca (nelegálne zamestnávanie) z možnosti uchádzať sa o objednávky v rámci verejného obstarávania.

To potom vyúsťuje do zavedenia trestnoprávných sankcií a napokon je tu tiež požiadavka jednoznačne stanoviť kompetencie kontrolných orgánov vo väzbe na definíciu nelegálnej práce (nelegálneho zamestnávania).

6. Dotazníkový prieskum názorov odborníkov z regionálnej verejnej a štátnej správy na reguláciu nelegálnej práce

V júli a auguste 2003 bol na území celého Slovenska realizovaný terénny zber údajov formou zasielaných dotazníkov na úrady miestnej verejnej a štátnej správy – na tie, kde sa predpokladala určitá angažovanosť na regulácii tieňovej ekonomiky a jej vplyvov na trh práce. Oslovené boli odbory živnostenského podnikania (na Okresných úradoch), daňové úrady a Okresné úrady práce. Od 264 adresátov sa vrátilo vyplnených 166 dotazníkov, čo predstavuje solídnu úroveň návratnosti 63 % (z OÚP 87 %, z odborov živnostenského podnikania 70 % a z daňových úradov 40 %). 85 % dotazníkov vyplnili vedúci zamestnanci príslušných organizácií, 15 % dotazníkov vyplnili referenti. Najviac vyplnených dotazníkov 34,9 % sa vrátilo z okresov Východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj), z okresov Stredného Slovenska (Žilinský a Banskobystrický kraj) sa vrátilo 31,4 % vyplnených dotazníkov, z okresov Západného Slovenska (Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) to bolo 29,5 % dotazníkov a z Bratislavy 4,2 % z celku vyplnených dotazníkov.

Dotazník tvorilo 17 vecných a 3 identifikačné otázky. Obsahovo sa jednalo o nasledovné okruhy otázok.

Prvý okruh otázok bol zameraný na povedomie zainteresovaných odborníkov o tieňovej ekonomike a jej dopadoch na trh práce. Jednak sme sa pýtali, čo sa rozumie pod pojmom „tieňová“ ekonomika, aké ekonomické aktivity sú takto označované a aké je povedomie o rozsahu „tieňovej“ ekonomiky na Slovensku. Ďalej sme sa pýtali na prejavy tieňovej ekonomiky na regionálnej úrovni – či a ako často sa respondenti stretávajú s takýmito javmi a čo považujú za najvýznamnejšie prejavy tieňovej ekonomiky v danom regióne (okrese).

Druhý okruh otázok sa týkal skúseností odborníkov ohľadne subjektov participujúcich na tieňovej ekonomike – z hľadiska odvetví, ekonomických subjektov, druhu vykonávanej práce a okruhu zamestnancov vykonávajúcich nelegálnu prácu (kto, v akom veku a s akou kvalifikáciou).

Tretí okruh otázok sa týkal identifikácie motívov, ktoré vedú podnikateľov na jednej strane a zamestnancov na strane druhej, že vykonávajú nelegálnu prácu. Išlo pochopiteľne o sprostredkované informácie, ktoré však majú istú hodnotu vzhľadom na okruh respondentov majúcich skúsenosti s reguláciou tieňovej ekonomiky.

Štvrtý okruh otázok sa zamerával na hľadanie príčin malej účinnosti aktivít zameraných na elimináciu nelegálnej práce. Výpovede odborníkov upozorňovali na **príčiny** jednak nízkej účinnosti regulačných vplyvov inštitúcií verejnej správy a jednak absencie aktivít podnikateľských združení a obcí pri eliminácii nelegálnej práce.

Na záver respondenti voľne uviedli svoje návrhy na opatrenia, ktoré by bolo vhodné uplatniť pri minimalizácii tieňovej ekonomiky na Slovensku a jej vplyvov na trh práce.

a. Povedomie o tieňovej ekonomike a jej prejavoch

Takmer všetci respondenti (92 %) sa vyjadrili, čo rozumejú pod pojmom tieňová ekonomika. Odpovede vyjadrovali jednak všeobecný obsah tohto pojmu a jednak vo väčšine prípadov aj upresňovali aké aktivity sa skrývajú za tieňovou ekonomikou.

Vo všeobecnosti pod pojem tieňová ekonomika respondenti dávali absenciu odvodových povinností, daňové úniky, aktivity mimo právneho systému, príjmy mimo štátneho rozpočtu, peňažné toky bez zdokladovania, nezdanené príjmy, zvyšovanie si osobnej prosperity na úkor celej spoločnosti, čiernu prácu, ba i kriminálnu aktivitu (typu úžera, drogy, zbrane, obchod s ľuďmi). Rôznorodosť aktivít pokrývajúcich tieňovú ekonomiku je v povedomí našich úradníkov veľmi široká. Z konkrétnych vyjadrení vyberáme:

- dojednanie minimálnej mzdy a výplata vyššej mzdy,
- skresľovanie hospodárskych výsledkov,
- nepriznávané príjmy z nájomného,
- úplatkárstvo, korupcia, nežiadúci lobbying,
- zamestnávanie bez uzatvorenia pracovnoprávneho vzťahu,
- uplatňovanie fiktívnych nadmerných odpočtov DPH,
- nelegálne pracovné pomery nezamestnaných poberajúcich dávky sociálnej pomoci,
- chýbajúca evidencia v účtovníctve,
- neoprávnené podnikanie,
- daňový holding,
- cenový transfer,
- nezdanené vedľajšie zárobky,
- predaj tovarov a služieb bez platenia daní,
- zamestnávanie cudzincov,
- provízie z obstarávania tovarov a služieb,
- porušovanie autorského práva,
- pranie špinavých peňazí.

Čo sa týka povedomia odborníkov o rozsahu tieňovej ekonomiky na Slovensku, toto je pomerne rozptýlené, keď respondenti odpovedali v širšej škále takéhoto rozsahu.

Tabuľka č. 1 Odhad rozsahu tieňovej ekonomiky v % z HDP

Odhadovaný rozsah tieňovej ekonomiky	Podiel odpov.
do 5 %	5,4
5 % - 10 %	10,8
10,1 % - 15 %	22,3
15,1 % – 20 %	19,3
20,1 % - 25 %	14,5
25,1 % - 30 %	9,6
30,1 % - 35 %	8,4
35,1 % - 40 %	4,8
nad 40 %	1,8
neodp.	3,0
Spolu	100,0

Vyše polovice respondentov (56,1 %) odhaduje rozsah tieňovej ekonomiky na Slovensku v rozmedzí 10 % až 25 %. Keď spočítame aritmetický priemer odhadovaného rozsahu, potom vychádza 18,3 % podielu tieňovej ekonomiky na HDP. O niečo vyšší odhad vykonali respondenti z Bratislavy (21,8 % HDP) a z daňových úradov (19,9 % z HDP), o niečo nižší zas respondenti z východného Slovenska (17,9 % z HDP) a z odborov živnostenského podnikania (17,3 % z HDP).

Zaujímali nás tiež prejavy tieňovej ekonomiky, nakoľko sa s nimi úradníci na príslušných úradoch stretávajú a aké prejavy považujú za najvýznamnejšie v ich regióne. Ukázalo sa, že časť relevantných úradníkov (pracovníkov tých inštitúcií, ktoré by sa mohli, prípadne mali zaoberať aj potláčaním tieňovej ekonomiky) sa len málokedy či vôbec nestretávajú s prejavmi tieňovej ekonomiky – cca 45 % (viď údaje nižšie)! Aj to svedčí o dobrom utajovaní tieňovej ekonomiky a nelegálnej práce u nás.

Tabuľka č. 2 Intenzita stretávania sa s prejavmi tieňovej ekonomiky v okrese (v %)

Častosť stretávania sa	V odbornej praxi	V súkromnom živote
- veľmi často	10,2	14,5
- často	42,8	35,5
- málokedy	35,5	31,3
- nie	10,8	13,9
- neodpovedal	0,7	4,8
Spolu	100,0	100,0

Z odpovedí respondentov je tiež zrejmé, že s prejavmi tieňovej ekonomiky sa stretávajú v približne rovnakej frekvencii aj v odbornej praxi, aj v súkromnom živote. Relatívne menej než je priemer sa s prejavmi tieňovej ekonomiky stretávajú pracovníci odborov živnostenského podnikania a úradníci v západnej časti Slovenska.

Osobitná otázka bola položená na zistenie poradia a váhy jednotlivých prejavov tieňovej ekonomiky v regiónoch. Respondenti mali možnosť posúdiť 5 rozličných prejavov tieňovej

ekonomiky, mali priradiť poradie, v akom dané prejavy považujú za najvýznamnejšie a mali určiť podiely daných prejavov na tieňovej ekonomiky.

Tabuľka č. 3 Poradie najvýznamnejších prejavov tieňovej ekonomiky (priemerné poradie) podľa výpovedí odborníkov z rozličných organizácií a rôznych regiónov SR

Druh prejavu tieňovej ekonomiky	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- daňové úniky podnikateľov	1,55	1,68	1,59	1,43	1,29	1,51	1,59	1,60
- zisky z neopráv. podnikania	2,84	3,33	2,56	2,63	3,00	2,73	2,73	3,00
- nezdan. vedľajšie zárobky zam.	3,18	3,02	3,26	3,28	2,57	3,35	3,21	3,09
- neleg. prac. pomery nezam. s DSP	2,58	2,25	2,76	2,72	3,43	2,67	2,55	2,42
- zamestnávanie cudzincov	4,83	4,74	4,76	4,94	5,00	4,73	4,83	4,91
Absolútny počet respondentov	166	55	42	69	7	49	51	58

Všetky kategórie nami oslovených odborníkov – úradníkov na organizáciách verejnej správy – za najvýznamnejší prejav tieňovej ekonomiky v ich regióne považujú daňové úniky podnikateľov. Na ďalších miestach sa umiestnili jednak nelegálne pracovné pomery nezamestnaných poberaúcich sociálne dávky a jednak zisky z neoprávneného podnikania. Relatívne menej úradníkov trápia nezdanené vedľajšie zárobky zamestnancov (aj tzv. druhých zamestnaní), keď tomuto neduhu prisudzujú väčšiu váhu len v Bratislave. Na „chvoste“ prejavov tieňovej ekonomiky sa v úradníckom rebríčku ocitlo zamestnávanie cudzincov (či už majú alebo nemajú povolenie k pobytu). Pracovníci odborov živnostenského podnikania za závažnejší problém považujú nelegálne pracovné pomery nezamestnaných poberaúcich DSP i nezdanené vedľajšie zárobky zamestnancov, než zisky z neoprávneného podnikania.

Aký podiel na neduhoch tieňovej ekonomiky majú – podľa pracovníkov verejnej správy – majú jednotlivé prejavy? Ukázalo sa, že v zistených údajoch sa premietajú priradené poradie do percent podielu daného prejavu. To znamená, že najväčší podiel na neduhoch tieňovej ekonomiky majú daňové úniky (vyše tretinový), primerane menej potom nelegálne pracovné pomery nezamestnaných poberaúcich DSP (vyše päťtinový podiel), zisky z neoprávneného podnikania (takmer päťtinový podiel), nezdanené vedľajšie zárobky zamestnancov (vyše šestinový podiel) a najmenej je to zamestnávanie cudzincov (len 7,2 %). Podrobnejšie vid' údaje v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka č. 4 Podiel jednotlivých prejavov na tieňovej ekonomike v regióne (v %)

Druh prejavu tieňovej ekonomiky	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- daňové úniky podnikateľov	34,7	33,6	36,4	34,7	30,0	37,3	32,2	35,3
- zisky z neopráv. podnikania	19,5	15,6	20,1	22,6	18,0	19,1	21,3	18,6
- nezdan. vedľajšie zárobky zam.	17,1	17,9	17,5	16,2	22,0	15,0	17,7	17,7
- neleg. prac. pomery nezam. s DSP	22,1	25,7	18,9	20,8	17,0	19,2	24,9	22,6
- zamestnávanie cudzincov	7,2	7,7	8,8	5,9	9,0	8,0	6,1	7,0

Pozn. Súčty v stĺpcoch nedávajú presne 100 %, lebo išlo o osobitné a navyše spriemerované prepočty

Problémom daňových únikov podnikateľov pripisujú ešte väčší podiel na tieňovej ekonomike úradníci na západe Slovenska a na daňových úradoch než inde. Daňové úrady a úrady

práce vidia väčší rozsah na tieňovej ekonomike u ziskov z neoprávneného podnikania než u nelegálnych pracovných pomerov nezamestnaných poberajúcich dávky sociálnej starostlivosti, podobne situáciu vidia aj úradníci v Bratislave. Na problém nezdanených vedľajších zárobkov zamestnancov upozorňujú výraznejšie v Bratislave než inde, čo je pochopiteľné vzhľadom na silnejšiu ekonomiku v Bratislave než inde. Naopak, problém vyplácania dávok sociálnej pomoci v oblastiach s nízkym ekonomickým potenciálom a vysokou mierou nezamestnanosti plodí väčšie problémy aj v súvislosti s rozmachom nelegálnych pracovných pomerov nezamestnaných poberajúcich takúto dávku na strednom a východnom Slovensku.

b. Subjekty participujúce na tieňovej ekonomike

Tieňová ekonomika sa obvykle viac presadzuje v niektorých odvetviach, má širšie zázemie v prostredí menších podnikov a aktivizujú sa v nej určité typy občanov. Aspoň pomocou skúseností odborníkov sme sa pokúsili vytvoriť obraz o subjektoch participujúcich v tieňovej ekonomike a vykonávajúcich nelegálnu prácu.

Prvá otázka z tohto bloku sa týkala identifikácie veľkosti podnikov zúčastnených na tieňovej ekonomike v okresoch Slovenska.

Tabuľka č. 5 Veľkostné typy subjektov participujúcich na tieňovej ekonomike (v %)

Typ subjektu	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- živnostníci	46,4	45,5	45,2	47,8	28,6	36,7	51,0	53,4
- malé podniky	47,0	41,8	45,2	52,2	71,4	55,1	43,1	39,7
- veľké podniky	3,6	7,3	4,8	-	-	4,1	2,0	5,2
- neodpovedal	3,0	5,4	4,8	-	-	4,1	3,9	1,7
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Podľa názoru odborníkov z regionálnej verejnej správy, v tieňovej ekonomike prakticky nie sú zapojené veľké podniky. Teda tieňová ekonomika je doménou pre živnostníkov a malé podniky v regiónoch Slovenska. Badat' tiež, že respondenti pomerne rovnomerne „prisúdili“ účasť na tieňovej ekonomike aj malým podnikom aj živnostníkom. Ukazuje sa však, že povedomie o väčšej zapojenosti malých podnikov (teda aj so zamestnancami) než živnostníkov je na západe krajiny, na východe sú skôr presvedčení o väčšej zapojenosti živnostníkov než malých podnikov. Rozdielnosť názorov odborníkov podľa ich príslušnosti k určitej organizácii už nie je tak evidentná, hoci úradníci z odborov živnostenského podnikania podozrievajú z nekalých aktivít v tieňovej ekonomike skôr živnostníkov a úradníci z úradov práce zas malé podniky.

Druhá otázka sa týkala identifikácie odvetví, kde sa v regiónoch najviac vyskytuje nelegálna práca. Každý respondent mohol uviesť až tri odvetvia s predpokladaným najvyšším výskytom nelegálnej práce.

Tabuľka č. 6 Odvetvia s najvyšším výskytom nelegálnej práce (v % odpovedajúcich)

Odvetvie	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- poľnohospodárstvo	41,0	36,4	38,1	46,4	57,1	46,9	33,3	41,4
- priemysel	13,9	16,4	7,1	15,9	-	18,4	15,7	10,3
- stavebníctvo	96,4	96,4	92,9	98,6	100,0	98,0	94,1	96,6
- doprava	9,6	12,7	9,5	7,2	-	10,2	9,8	10,3
- maloobchod	54,2	50,9	45,2	62,3	71,4	49,0	45,1	65,5
- cestovný ruch, hotely, rešt.	48,2	41,8	45,2	55,1	71,4	40,8	54,9	44,8
- inžinierske, právne, finančné služby	1,8	1,8	4,8	-	-	-	2,0	3,4

Pozn. Respondent mohol uviesť až 3 odvetvia s najvyšším výskytom nelegálnej práce

Takmer všetci odborníci sa domnievajú, že keď sa niekde vyskytuje nelegálna práca, tak je to v stavebníctve. Silné povedomie je tiež o výskyte nelegálnej práce v maloobchode, v cestovnom ruchu, hoteloch a reštauráciách, keď cca polovica respondentov označila tieto odvetvia ako tie, kde sa najviac vyskytuje nelegálna práca. O výskyte nelegálnej práce v maloobchode sú viac presvedčení úradníci na úradoch práce a viac na východe krajiny. O výskyte nelegálnej práce v cestovnom ruchu, hoteloch a reštauráciách sú zas viac presvedčení úradníci z okresov stredného Slovenska a tiež z úradov práce. O výraznom výskyte nelegálnej práce v poľnohospodárstve je presvedčených menej než polovica odborníkov, viacej potom zo západu krajiny a z úradov práce. Výskyt nelegálnej práce v ďalších odvetviach je potom podľa odborníkov menej zjavný. Ako poznámku možno uviesť, že odborníci nevidia možnosť širšieho výskytu nelegálnej práce v oblasti inžinierskych, právnych a finančných služieb a u vonkoncom nie v oblasti sociálnych a zdravotných služieb či vzdelávacích služieb, keď tieto odvetvia neoznačili ako tie, kde sa najviac vyskytuje nelegálna práca.

Ďalšia otázka sa týkala druhu práce prevažujúcej pri vykonávaní nelegálnej práce v regióne.

Tabuľka č. 7 Druh práce prevažujúcej pri vykonávaní nelegálnej práce (v % odp.)

Druh práce	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- príležitostná	57,2	65,5	59,5	49,3	85,7	57,1	60,8	50,0
- sezónna	38,6	30,9	33,3	47,8	14,3	38,8	35,3	44,8
- dlhodobá	3,0	1,8	4,8	2,9	-	4,1	2,0	3,4
- neodpovedal	1,2	1,8	2,4	-	-	-	1,9	1,8
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Odborníci nepredpokladajú, že nelegálna práca sa môže vo väčšom rozsahu vyskytovať pri dlhodobom vykonávaní prác. Skôr sú presvedčení o tom, že pri nelegálnej práci ide skôr o príležitostnú prípadne sezónnu prácu. O silnejšom zastúpení sezónneho charakteru vykonávanej nelegálnej práce sú skôr presvedčení odborníci z východu krajiny a viac odborníci z úradov práce, čo by dokumentovalo užšiu príčinnú väzbu nelegálnej práce so snahou o zabezpečenie stabilného príjmu pre rodinu v podmienkach vyššej miery nezamestnanosti.

Osobitne sme sa snažili identifikovať profil zamestnanca vykonávajúceho nelegálnu prácu. Respondenti v troch otázkach sa mali vyjadriť, ako vyzerá typický „nelegálny“ pracovník – či ide o nezamestnaného, akú má kvalifikáciu a aký má vek.

Na otázku „Ktorí občania sa najviac podieľajú na nelegálnej práci v okrese?“ sme dostali nasledovné odpovede.

Tabuľka č. 8 Typ občana podieľajúceho sa na nelegálnej práci (v % odp.)

Typ občana	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- nezamestnaný	94,0	94,5	90,5	95,7	71,4	91,8	98,0	94,8
- cudzinec	1,8	1,8	2,4	1,4	14,3	4,1	-	-
- zamestnaný (druhé zam.)	2,4	1,8	4,8	1,4	14,3	4,1	-	1,7
- neodpovedal	1,8	1,9	2,3	1,5	-	-	2,0	3,5
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Odborníci sú presvedčení, že najviac sa podieľajú na nelegálnej práci nezamestnaní. Viac na západe krajiny zaznamenávame – podľa názoru odborníkov – istú mieru zapájania sa aj zamestnaných a cudzincov do nelegálnej práce, na čo upozorňujú najmä odborníci z daňových úradov.

Ako to vyzerá s kvalifikáciou zamestnancov zapojených do nelegálnej práce ?

Tabuľka č. 9 Kvalifikácia pracovníkov najviac sa podieľajúcich na nelegálnej práci (v %)

Výška kvalifikácie pracovníka	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- bez kvalifikácie	11,4	12,7	11,9	10,1	14,3	10,2	5,9	15,5
- s nižšou kvalifikáciou	81,2	80,0	83,3	81,2	85,7	83,7	86,3	75,9
- so strednou kvalifikáciou	6,0	5,5	2,4	8,7	-	6,1	5,9	6,9
- vysoko kvalifikovaný	-	-	-	-	-	-	-	-
- neodpovedal	1,4	1,8	2,4	-	-	-	1,9	1,7
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Podľa vyjadrenia odborníkov, v drvivej väčšine sú do nelegálnej práce zapojení najmä pracovníci s „nižšou“ kvalifikáciou. Je príznačné, že v situácii úzkej väzby medzi nezamestnanosťou a vykonávaním práce sa predpokladá silné zapojenie najmä menej vzdelaných zložiek populácie do nelegálnej práce – teda tých, ktoré tvoria hlavnú skupinu nezamestnaných. Pracovníci so strednou a vyššou kvalifikáciou si na trhu práce predsa len skôr nájdu legálnu prácu, a teda nemusia sa uchýľovať k nelegálnej práci. Aj tieto súvislosti odráža názor odborníkov na túto otázku.

Napokon, aký vek pracovníkov je typický pre vykonávanie nelegálnej práce ?

Odborníci sú presvedčení, že ide väčšinou o pracovníkov vo veku 25 až 35 rokov a často aj o pracovníkov vo veku 35 až 50 rokov. Nepredpokladajú silnejšie zastúpenie mladých a starých pracovníkov pri vykonávaní nelegálnej práce.

Tabuľka č. 10 Vek pracovníkov najviac sa podieľajúcich na nelegálnej práci (v %)

Vek pracovníka	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- mladší ako 25 rokov	6,0	3,6	11,9	4,3	-	8,2	3,9	6,9
- vo veku 25 – 35 rokov	59,0	67,3	50,0	58,0	71,4	49,0	64,7	60,3
- vo veku 35 – 50 rokov	29,5	25,5	26,2	34,8	28,6	34,7	29,4	25,9
- 50 a viacročný	0,6	-	2,4	-	-	2,0	-	-
- neodpovedal	4,9	3,6	9,5	2,9	-	6,1	2,0	6,9
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

O relatívne nižšej účasti stredných a starších vekových skupín pracovníkov na nelegálnej práci sú presvedčení odborníci z východného Slovenska, pracujúci na daňových úradoch a na odboroch živnostenského podnikania. Odborníci z úradov práce však prisudzujú vyšší podiel aj strednej generácii pracovníkov na nelegálnej práci.

Keď zhrnieme, typickými subjektami pre výskyt nelegálnej práce sú živnostníci a malé podniky, pôsobiace v stavebníctve, maloobchode, v cestovnom ruchu, hoteloch a reštauráciách a v poľnohospodárstve. Ide najmä o prácu príležitostnú, prípadne sezónnu a vykonávajú ju najmä nezamestnaní s nižšou kvalifikáciou, prevažne vo veku 25 – 35 rokov, prípadne i vo veku 35 – 50 rokov. Takýto obraz podávajú odborníci z organizácií pôsobiacich vo verejnej regionálnej správe. Navodzuje sa tým dojem, že síce ide o marginálnu záležitosť, avšak v kontexte vysokej miery nezamestnanosti sa „dotknuté“ skupiny stávajú vysoko rizikovými pre dlhodobé zotrúvanie v systéme nelegálnej práce a tieňovej ekonomiky.

c. Motívy využívania a vykonávania nelegálnej práce

V odbornej literatúre sa uvádzajú dva druhy podnetov, ktoré vedú podnikateľov k dopytu po práci na čierno. Jednak ide o nákladové motivácie (ako je potreba vylepšiť si vzťah medzi nákladmi práce a produktivitou, znížiť daňový tlak, presadiť sa v konkurencii prostredníctvom nižších nákladov a vyhnúť sa postaveniu ovládaného na trhu) a jednak o prispôsobenie sa ekonomickému prostrediu (sem patrí disponibilnosť ponuky nelegálnej práce, lokálne obmedzenie činnosti, slabá kvalifikácia pracovnej sily, prekážky pri zakladaní podnikateľskej činnosti, ťarcha právnych predpisov a ďalšie). Pokúsili sme sa identifikovať, ako je tomu v súčasnosti na Slovensku – a to cez výpovede odborníkov v rámci nášho dotazníka. Respondenti odpovedali na otázku „Uvedte, čo vedie podnikateľov vo vašom okrese k tomu, aby využívali nelegálnu prácu“, pritom mohli z predloženého zoznamu vybrať až tri príčiny.

Ukázalo sa, že v motívoch podnikateľov využívať nelegálnu prácu sa nachádzajú tak nákladové motivácie, ako aj využívanie existujúcej situácie (podnikatelia sa prispôbujú ekonomickému prostrediu).

Z nákladových motivácií je to najmä existencia vysokých odvodových nákladov (zamestnávateľia odvádzajú vysoké sumy na poisťné za svojich zamestnancov – okrem miezd platia do poisťných fondov ďalších 38 % mzdových nákladov) a motív príliš vysokých mzdových

nákladov vo vzťahu k produktivite. Tieto dôvody uvádzalo v priemere 91 % a 40 % respondentov, odborníkov.

Z motívov prispôsobenia sa ekonomickému prostrediu odborníci uvádzali najmä existenciu vysokej ponuky pracovnej sily na čierno (58 %) a administratívne obmedzenia, resp. ťarchu právnych predpisov (36 %). Podrobnejšie viď údaje v nasledovnej tabuľke.

Celkove však mierne prevládajú v konaní podnikateľov využívať nelegálnu prácu – podľa názoru úradníkov – nákladové motívy pred prispôbovaním sa ekonomickému prostrediu, hoci sa podnikatelia nerozpakujú využívať danú situáciu.

Tabuľka č. 11 Motívy, ktoré vedú podnikateľov využívať nelegálnu prácu (v % odp.)

Motív	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- príliš vysoké mzdové náklady vo vzťahu k produktivite	39,8	40,0	26,2	47,8	14,3	42,9	41,2	39,7
- silná konkurencia	5,4	3,6	4,8	7,2	14,3	4,1	7,8	3,4
- vysoké odvodové náklady (poistné)	91,0	87,3	95,2	91,3	100,0	95,9	80,4	94,8
- závislosť podnikateľov na dominantnom producentovi	3,6	5,5	2,4	2,9	-	4,1	3,9	3,4
- vysoká ponuka pracovnej sily na čierno	58,4	45,5	66,7	63,8	28,6	59,2	58,8	62,1
- nízka úroveň kvalifikácie pracovnej sily	7,8	7,3	2,4	11,6	-	4,1	7,8	12,1
- lokálne obmedzenie činnosti	10,8	12,7	16,7	5,8	-	8,2	11,8	13,8
- prekážky pri zakladaní podnikateľskej činnosti	4,8	5,5	4,8	4,3	14,3	-	7,8	3,4
- administratívne obmedzenia, ťarcha právnych predpisov	35,5	27,3	28,6	46,4	57,1	38,8	39,2	25,9

Pozn. Respondent mohol uviesť až 3 príčiny, preto súčet percent je viac ako 100

Kým motív vysokých odvodových nákladov (poistného) bol vysoko frekventovaný u všetkých kategórií odborníkov (až na mierne nižší 80 % podiel zo stredného Slovenska), v ďalších motívoch sme zaznamenali určité rozdiely v názoroch odborníkov. Napríklad príliš vysoké mzdové náklady vo vzťahu k produktivite až tak veľmi nezdôrazňovali odborníci z daňových úradov. Motív prispôsobenia sa vysokej ponuke pracovnej sily na čierno zas veľmi nevyzdvihovali odborníci zo živnostenských úradov a z Bratislavy. Naopak, motív administratívnych obmedzení viac než ostatní zdôrazňovali odborníci z úradov práce a z Bratislavy (menej potom z východu Slovenska). Ostatné motívy nie sú natoľko frekventované a čiastkové rozdiely tak nie sú preukazné.

Záujem na nelegálnej práci nevykazujú len podnikatelia, ale aj zamestnanci. Zisťovali sme teda názory odborníkov na motívy takéhoto konania zamestnancov.

Tabuľka č. 12 Motívy, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu (v % odp.)

Motív	ako hlavná príčina	áno, aj	málokedy	neodpovedal	Spolu
- zvýšenie príjmu	69,9	24,1	1,8	4,2	100,0
- úhrada dlhov	6,0	60,2	25,3	8,5	100,0
- daňový tlak	6,0	23,5	59,0	11,5	100,0
- starosť o prežitie	69,9	22,3	3,0	4,8	100,0
- žiť voľne, byť nezávislý	2,4	36,1	52,4	9,1	100,0

Výsledky prieskumu ukázali, že (podľa odborníkov) zamestnancov vŕhajú do nelegálnej práce v podstate dva veľmi silné tlaky – starosť o prežitie a potreba zvýšenia príjmu a pôsobí tu aj jeden ďalší motív, ktorým je potreba uhradiť dlhy. Ďalšie motívy (akým je napr. daňový tlak a dôvod nezávislosti) nie sú až tak silné na súčasnom slovenskom trhu práce. Tieto zistenia len dokumentujú pretrvávajúce dvojako model nelegálnej práce na Slovensku. Časť nelegálnej práce je vykonávaná zamestnancami preto, že im nič iné nezostáva: sú ako v začarovanom kruhu. Jeden zamestnávateľ ich prepustí z dôvodov vysokých nákladov a iný zamestnávateľ ich prijme len ako čiernych pracovníkov, aby znížil náklady. Druhá časť nelegálnej práce je však vykonávaná zo ziskových dôvodov nielen zamestnávateľov, ale aj zamestnancov. A na túto dvojakú tvár nelegálnej práce u nás poukazujú svojimi výpoveďami aj odborníci z regiónov. Pozrime sa ešte podrobnejšie, na názory odborníkov podľa ich miesta pôsobenia v jednotlivých organizáciách a regiónoch.

Tabuľka č. 13 Motívy zvýšenia príjmu, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu (v % odp.)

A. Motív zvýšenia príjmu	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- je to hlavná príčina	69,9	69,1	54,8	79,7	100,0	63,3	66,7	74,1
- áno, aj tento motív	24,1	23,6	31,0	20,3	-	28,6	25,5	22,4
- málokedy pôsobí	1,8	1,8	4,8	-	-	6,1	-	-
- neodpovedal	4,2	5,5	9,4	-	-	2,0	7,8	3,5
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tento motív zvýšenia príjmu nelegálnou prácou je jedným z dvoch najsilnejších, avšak odborníci z úradov práce a z východného Slovenska (a aj z Bratislavy) mu pripisujú mimoriadne silný vplyv – ešte silnejší než je motív starosti o prežitie.

Tabuľka č. 14 Motívy starosti o prežitie, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu (v % odp.)

B. Motív starosti o prežitie	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- je to hlavná príčina	69,9	74,5	57,1	73,9	42,9	71,4	70,6	70,7
- áno, aj tento motív	22,3	16,4	28,6	23,2	57,1	20,4	21,6	20,7
- málokedy pôsobí	3,0	1,8	7,1	1,4	-	6,1	2,0	1,7
- neodpovedal	4,8	7,3	7,2	1,5	-	2,1	5,8	6,9
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tento motív vykonávať nelegálnu prácu z dôvodu starosti o prežitie je druhý najsilnejší, avšak časť odborníkov ho nevníma ako až tak veľmi naliehavý - sú to odborníci z daňových úradov a z Bratislavy. Vysvetlenie je poruke – daňové úrady sa skôr stretávajú so solventnejšími klientami a úradníci v Bratislave pracujú v prostredí relatívne vyššej ekonomickej prosperity, než je tomu v ostatných regiónoch Slovenska. Preto to kritickejšie hodnotenie vo vzťahu k zamestnancom.

Tabuľka č. 15 Motívy úhrady dlhov, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu

C. Motív úhrady dlhov	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- je to hlavná príčina	6,0	9,1	-	7,2	-	6,1	9,8	3,4
- áno, aj tento motív	60,2	56,4	61,9	62,3	28,6	65,3	58,8	62,1
- málokedy pôsobí	25,3	21,8	23,8	29,0	71,4	24,5	17,6	25,9
- neodpovedal	8,5	12,7	14,3	1,5	-	4,1	13,8	8,6
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Motív úhrady dlhov, ktorý vedie zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu, podľa odborníkov vlastne „spolupôsobí“, keď nevystupuje ako hlavný motív nekalej činnosti zamestnancov. Prakticky jedine bratislavskí odborníci pripisujú malý vplyv tomuto dôvodu.

Tabuľka č. 16 Motívy daňového tlaku, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu (v % odp.)

D. Motív daňového tlaku	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- je to hlavná príčina	6,0	12,7	4,8	1,4	14,3	6,1	7,8	3,4
- áno, aj tento motív	23,5	29,1	19,0	21,7	28,6	26,5	23,5	19,0
- málokedy pôsobí	59,0	43,6	59,5	71,0	57,1	57,1	51,0	69,0
- neodpovedal	11,5	14,6	16,7	5,9	-	10,3	17,7	8,6
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tento motív vykonávania nelegálnej práce z dôvodu daňového tlaku na zamestnanca, celkove vnímaný ako nie príliš naliehavý, preukazujú v trochu vyššej miere odborníci z odborov živnostenského podnikania a v nižšej miere než priemer odborníci z východu krajiny.

Tabuľka č. 17 Motívy žiť voľne, byť nezávislý, ktoré vedú zamestnancov vykonávať nelegálnu prácu (v % odp.)

E. Motív byť nezávislý	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- je to hlavná príčina	2,4	-	4,8	2,9	-	4,1	2,0	1,7
- áno, aj tento motív	36,1	30,9	42,9	36,2	42,9	30,6	29,4	46,6
- málokedy pôsobí	52,4	56,4	40,5	56,5	57,1	59,2	56,9	41,4
- neodpovedal	9,1	12,7	11,8	4,4	-	6,1	11,7	10,3
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Odborníci, podobne ako v prípade motívu daňového tlaku, nepripisujú ani motívu zamestnanca žiť voľne (býť nezávislý) prostredníctvom vykonávania nelegálnej práce, väčší

význam. Ako sa však ukázalo, istý vplyv aj tohto motívu dokladujú odborníci z daňových úradov a čo je prekvapujúce – nielen z Bratislavy, ale aj z východného Slovenska.

d. Príčiny malej účinnosti aktivít na elimináciu nelegálnej práce.

Ďalšia časť prieskumu sa týkala názorov odborníkov jednak na prekážky vyššej účinnosti regulačných vplyvov inštitúcií verejnej správy a samosprávnych orgánov obcí a podnikateľov a jednak na pôsobenie samosprávnych orgánov obcí a podnikateľských združení v regiónoch v oblasti potierania nelegálnej práce.

Položili sme otázku, kde sme sa pýtali čo bráni vyššej účinnosti regulačných vplyvov inštitúcií verejnej správy (prípadne aj SOPK, podnikovým zväzom ...) na obmedzovanie vplyvu tieňovej ekonomiky na trh práce v okrese. Z výpovedí respondentov, keď spočítame tzv. priemerné poradie, vyplynuli nasledovné hlavné zistenia:

- bráni až silno bráni – zaostávanie našej legislatívy,
- nebráni až málo bráni – zlé informačné služby inštitúcií verejnej správy,
- málo bráni až bráni – ostatné sledované zábrany, keď negatívnejší vplyv prisúdili odborníci malej angažovanosti obecných samospráv a nízkej autorite podnikateľských združení než ostatným sledovaným faktorom.

Tabuľka č. 18 Zábrany vyššej účinnosti regulačných vplyvov inštitúcií verejnej správy na obmedzovanie vplyvu tieňovej ekonomiky na regionálny trh práce (v % odp.)

Zábrany	nebráni	málo bráni	bráni	silno bráni	neodp.	Spolu
- zaostávanie legislatívy	2,4	7,2	39,2	45,8	5,4	100,0
- malá koordinácia úsilia inštitúcií	15,1	27,7	33,7	15,7	7,8	100,0
- nedostatok spolupráce polit. strán	15,7	25,3	27,7	18,7	12,7	100,0
- zlé inf. služby v inštit. verej. správy	16,3	40,4	25,9	5,4	12,0	100,0
- nízka organizovanosť podnikateľov	9,6	31,3	36,1	9,6	13,3	100,0
- nízka autorita podnikateľs. združení	7,8	20,5	43,4	15,7	12,7	100,0
- malá angažovanosť samosprávy obcí	5,4	24,7	43,4	16,3	10,2	100,0

Odborníci teda typujú, že problémom vyššej účinnosti regulačných vplyvov voči nelegálnej práci je najmä zaostávanie našej legislatívy. Veľmi kritický takýto názor majú najmä tí z Bratislavy, o niečo menej kriticky sa takto vyjadrujú respondenti z daňových úradov.

Druhou výraznejšou prekážkou účinnejšieho potierania nelegálnej práce je absencia či nízka angažovanosť obecných či mestských samospráv a slabé pôsobenie SOPK či iných podnikateľských združení v okrese. Kritika voči týmto subjektom zo strany úradníkov verejnej správy rastie smerom na východ krajiny. O niečo menej kriticky sa k týmto subjektom stavajú opätovne daňové úrady.

Respondenti upozorňujú tiež na malú koordináciu úsilia jednotlivých inštitúcií (daňový úrad, živnostenský úrad, úrad práce, obec, SOPK a ďalších) pri potieraní nelegálnej práce. Problémom nedostatku vôle u politických strán na spoluprácu pri rozvoji okresu prikladajú väčší

význam najmä na východe Slovenska a viac pracovníci úradov práce. Na východe Slovenska tiež kritizujú nízku organizovanosť a sebareguláciu podnikovej sféry v okresoch v súvislosti so zvyšovaním účinnosti boja proti nelegálnej práci – vidieť tu najmä kritiku na vysokú mieru nezamestnanosti a z toho plynúce stimuly rozvoja nelegálnej práce. Podľa respondentov nie je až na tak zlej úrovni systém informačných služieb inštitúcií verejnej správy, a teda je funkčný pri potieraní nelegálnej práce (respondenti tento faktor kritizovali najmenej).

Problematike zlej legislatívy sa venujeme na iných miestach a aj respondenti mali možnosť predniesť svoje návrhy na inom mieste dotazníka, k čomu sa ešte dostaneme. Teraz sa však bližšie pozrieme na činnosť podnikateľských združení a obecných zastupiteľstiev v oblasti potierania nelegálnej práce – očami odborníkov pôsobiacich vo verejnej regionálnej správe.

Na otázku či využíva Obchodná a priemyselná komora a ďalšie podnikateľské subjekty v okrese svoj vplyv na elimináciu práce na čierno, sme získali nasledovné odpovede:

Tabuľka č. 19 Využívanie vplyvu SOPK a iných podnikateľských združení na elimináciu nelegálnej práce (v % odp.)

Či využívajú vplyv	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- áno, veľmi na to dbajú	-	-	-	-	-	-	-	-
- áno, čiastočne	13,3	18,2	11,9	10,1	-	10,2	23,5	8,6
- nie	75,9	72,7	61,9	87,0	85,7	67,3	72,5	84,5
- neodpovedal	10,8	9,1	27,2	2,9	14,3	22,5	4,0	6,9
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Väčšina respondentov konštatuje, že SOPK a iné podnikateľské združenia v ich regióne nevyužívajú svoj vplyv na elimináciu nelegálnej práce. Aký taký čiastočný vplyv tu deklarujú odborníci z odborov živnostenského podnikania a zo stredného Slovenska.

Na voľnú otázku, prečo je tomu tak, čo si o absencii vplyvu myslia respondenti, sme zistili nasledovné. Jednak „hlboké mlčanie“ – vyše 2/3 respondentov (67,5 %) sa vôbec nevyjadrilo, resp. len sucho konštatovalo, že oni necítia pôsobenie týchto podnikateľských orgánov v okrese v súvislosti s potieraním nelegálnej práce, resp. že v ich okrese vôbec nie sú takéto štruktúry.

Tabuľka č. 20 Príčiny absencie aktivít SOPK a iných podnikateľských združení pri eliminácii nelegálnej práce

Príčiny	% odp.
- vyhovuje im to, podnikatelia sami pôsobia v tieňovej ekonomike	7,8
- pod. združenia pôsobia v iných oblastiach, nemajú záujem o elim. neleg. práce	9,6
- podnikateľské združenia majú nízku autoritu u podnikateľov	3,6
- pre nedostatok právnych nástrojov, nedostatočnú legislatívu	9,0
- pre nedostatok vzájomnej komunikácie (aj s ostatnými subjektami v regióne)	1,8
- pre nedostatok pracovníkov komôr	0,6
- neodpovedal, nevie, podnik. združenia nepôsobia v regióne	67,5
Spolu	100,0

Ak už odpovedali, potom sa objavili také dôvody, ako „podnikateľom súčasný stav vyhovuje, lebo sami pôsobia v tieňovej ekonomike“ (konštatovali to najmä odborníci z úradov práce – až 19 % z nich, viac zo západného Slovenska). Ďalšie zdôvodnenie bolo: „podnikateľské združenia sa zameriavajú na inú činnosť, nemajú záujem o kontrolu nelegálnej práce“ (toto konštatovali viac odborníci z daňových úradov – 16,7 % z nich, viac zo stredného Slovenska). No a napokon frekventovanejšou odpoveďou bolo tiež, že je nedostatok právnych nástrojov na elimináciu čiernej práce – viac na východe Slovenska takto odpovedali (13,8 %). Živnostenské úrady ešte upozornili, že spomínané podnikateľské združenia majú malý vplyv na podnikateľov (7,3 % z nich) a že je nedostatočná úroveň vzájomnej komunikácie v tejto oblasti (3,6 % z nich).

Ďalšia pozornosť bola venovaná aktivite obecných a mestských samospráv. Tu nás zaujímalo v prvom rade to, či obce (mestá) dostatočne využívajú svoj vplyv na rozvoj podnikania a na rozvoj miestnych trhov práce.

Tabuľka č. 21 Využívanie vplyvu obecných (mestských) samospráv na rozvoj podnikania

Či využívajú vplyv	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- áno, veľmi na to dbajú	3,6	3,6	4,8	2,9	-	4,1	5,9	1,7
- áno, čiastočne	63,9	63,6	50,0	72,5	71,4	63,3	70,6	56,9
- nie	28,9	30,9	33,3	24,6	28,6	22,4	23,5	39,7
- neodpovedal	3,6	1,9	11,9	-	-	10,2	-	1,7
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Odborníci z regionálnych úradov verejnej správy ohodnotili, že samosprávne orgány miest a obcí len čiastočne využívajú svoj vplyv na rozvoj podnikania. Keď si uvedomíme, že podnikanie je motorom rozvoja zamestnanosti, zamestnanosť zas liekom na eliminovanie nelegálnej práce, potom malá angažovanosť samospráv je varujúca. Na absenciu aktivity samosprávy pri podpore podnikania upozorňujú najmä odborníci z východného Slovenska (až 39,7 % z nich uviedlo, že sa obce v danom smere neangažujú), čo dokladuje tiež neutešený bludný kruh nízkej ekonomickej výkonnosti na východe krajiny a z toho rezultujúce akceptovanie nelegálnej práce. Na nezáujem mestských a obecných samospráv o rozvoj podnikania v okresoch upozorňujú vo vyššej miere tiež daňové úrady (33,3 % z nich).

Príčiny tohto stavu vidia respondenti v nasledovnom.

Tabuľka č. 22 Príčiny absencie aktivít obecných (mestských) samosprávnych orgánov na rozvoj podnikania (v % odp.)

Príčiny	% odp.
- tzv. objektívne príčiny – zlá poloha obce, malá obec, zlá skladba obyvateľov	4,2
- nedostatok financií na rozvoj podnikania	15,1
- nedostatok odborníkov na samosprávnom úrade, neskúsenosť	6,0
- zlý prístup, nedostatok zodpovednosti, závisť, malé využívanie kompetencií	11,4
- neznalosť vecí, neznalosť zákonov, nedostatky v informačnom systéme	4,2
- je to pre nich práca navyše	0,6
- nedostatočné legislatívne zabezpečenie ich aktivít	3,6

- nízka úroveň spolupráce so štátnou správou	3,0
- viac sa spoliehajú na iných	0,6
- konštatujú aké pozitívne aktivity obce urobili	10,8
- vraj je to spolitizované	1,2
- neodpovedal, nevie	39,2
Spolu	100,0

Prakticky polovica respondentov sa nevyjadrila k meritu veci (buď neodpovedali, alebo len skonštatovali, že obec robí nejaké aktivity na prospech rozvoja podnikania). Neodpovedalo vyše polovice odborníkov z daňových úradov (57,1 %) a pozitívne aktivity uvádzali skôr odborníci zo západu Slovenska (16,3 %) než zo stredného (7,8 %) či východného (6,9 %) Slovenska.

Asi štvrtina respondentov ako dôvod nízkej podpory podnikania zo strany samosprávnych orgánov uvádza nedostatok financií, nedostatok odborníkov a zlé východiskové podmienky obce – čiže všetko „objektívne“ príčiny. Na nedostatok financií a odborníkov sa viac sťažujú respondenti zo stredného (19,6 a 9,8%) a východného Slovenska (15,5 a 6,9 %), nedostatok financií ako príčinu nižšej aktivity samosprávy pri podpore podnikania zas menej uvádzajú respondenti z daňových úradov (11,9 %).

Len 1/5 respondentov uvádza aj iné než objektívne príčiny nižšej aktivity samosprávnych orgánov pri podpore podnikania v regióne. Konštatujú zlý prístup, nedostatok zodpovednosti, závisť, malé využívanie kompetencií samosprávou – najmä to konštatujú respondenti z úradov práce (15,9 % z nich), menej zo stredného Slovenska (3,9 % z nich). Ďalej deklarujú neznalosť vecí, neznalosť zákonov, nedostatky v informačnom systéme samospráv (4,2 % odp.), nízku úroveň spolupráce samosprávy so štátnou správou (3 %, najmä z odborov živnostenského podnikania – 7,3 %), že sa samosprávy v tomto viac spoliehajú na iných (0,6 %) a že je to pre nich práca navyše (0,6 %).

Malá časť respondentov ako príčinu malej podpory podnikania zo strany obecných samospráv uvádza tiež nedostatočné legislatívne zabezpečenie takýchto aktivít (3,6 %, čo boli najmä odborníci z odborov živnostenského podnikania – 9,1 % z nich) alebo spolitizovanie toho problému (1,2 % respondentov).

Posledná otázka v rámci tohto bloku sa týkala aktivít obecných a mestských samospráv ohľadne eliminácie nelegálnej práce. Spýtali sme sa, či tieto samosprávy v okrese využívajú dostatočne svoj vplyv na elimináciu nelegálnej práce, a ak nie, prečo je tomu tak.

Tabuľka č. 23 Využívanie vplyvu obecných (mestských) samospráv na elimináciu nelegálnej práce (v % odp.)

Či využívajú vplyv	Priemer	Živ.	Daň	OÚP	Blava	Záp.	Stred.	Vých.
- áno, veľmi na to dbajú	1,2	1,8	-	1,4	-	-	2,0	1,7
- áno, čiastočne	40,4	43,6	26,2	46,4	28,6	40,8	47,1	34,5
- nie	51,2	43,6	59,5	52,2	71,4	46,9	43,1	60,3
- neodpovedal	7,2	11,0	14,3	-	-	12,3	7,8	3,5
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

V tomto smere sú naši respondenti dosť kritickí, keď vyše polovice z nich deklarovalo nečinnosť mestských a obecných samospráv pri potieraní nelegálnej práce. Veľa kritikov je najmä z prostredia daňových úradov a z východného Slovenska. Treba však dodať, že respondenti vyššie hodnotia aktivitu samosprávnych orgánov obcí a miest než aktivitu podnikateľských združení pri potieraní nelegálnej práce.

Príčiny nižšej aktivity mestských a obecných samospráv pri potieraní nelegálnej práce vidia respondenti v nasledovnom.

Tabuľka č. 24 Príčiny absencie aktivít obecných (mestských) samosprávnych orgánov pri eliminácii nelegálnej práce (v % odp.)

Príčiny	% odp.
- majú úžitok z podnikania, sú radi, že sú zabezpečené potreby občanov	5,4
- obava zo straty voličov, nechcú si narobiť nepriateľov	18,7
- sociálne cítenie poslancov a starostov a primátorov	0,6
- nedostatočná legislatíva, nedostatok kompetencií	11,4
- nedostatok financií	1,8
- nedostatok odborníkov, nedostatočné personálne vybavenie	3,0
- nedostatok kontrolnej činnosti	1,8
- rodinkárstvo a kamarátske vzťahy	3,0
- nezáujem, nedostatočná motivácia, neochota prevziať zodpovednosť	3,6
- riešenie problémov v iných oblastiach	4,2
- neodpovedal, nevie, nepôsobia	46,4
Spolu	100,0

Opätovne takmer polovica respondentov sa nevyjadrila. Z tých čo odpovedali, najčastejšie uvádzali politické príčiny – volení zástupcovia ľudu sa obávajú straty voličov, prípadne nechcú si narobiť nepriateľov (18,7 %, čo uvádzali najmä odborníci z úradov práce – 33,3 % z nich). Druhou najčastejšie uvádzanou príčinou bola nedostatočná legislatíva a nedostatok kompetencií na to, aby mohli samosprávy ráznejšie konať (11,4 %, menej sa však takto domnievali odborníci z daňových úradov – len 4,8 % z nich). Odborníci najmä zo stredného a východného Slovenska (5,9 resp. 8,6 %) ďalej uvádzali, že samosprávy sú rady, že sa vôbec podniká, a teda netreba byť až tak úzkostlivý ohľadom vykonávania nelegálnej práce. Na západnom a strednom Slovensku (8,2 resp. 5,9 %) sa ešte vyskytli odpovede typu „neriešia nelegálnu prácu, lebo majú iné problémy“, medzi úradníkmi z daňových úradov odpovede o nezájme a neochote samosprávy v tejto oblasti (7,1 %) a medzi úradníkmi z odborov živnostenského podnikania (5,5 %) zas poukazovanie na rodinkárstvo a kamarátske vzťahy, ktoré zabraňujú samospráve vyvíjať väčšie úsilie na potieranie nelegálnej práce. Na nedostatky vo financiách, personálnom vybavení a vôbec kontrolnej činnosti samosprávnych obecných a mestských orgánov vo vzťahu k zintenzívneniu aktivít na elimináciu nelegálnej práce upozornilo len málo odborníkov (spolu len 6,6 %). Na sociálnosť cítenia zástupcov ľudu ako novej príčiny nekonania si spomenul len 1 respondent.

Ako hlavné zistenia vyplývajú z analýzy príčin malej aktivity obcí a podnikateľských združení pri eliminácii nelegálnej práce? V prvom rade rozpaký, keď asi polovica respondentov

sa odmietla vyjadriť (dokonca v prípade posudzovania aktivít podnikateľských inštitúcií až 2/3 respondentov sa nevyjadrili). Ostatní odborníci z verejnej správy sa domnievajú, že v oboch prípadoch je na vine čiastočne nedostatočná legislatíva, respektíve nedostatočné právne nástroje, ktorými v oblasti kontroly môžu disponovať oba subjekty. Pre podnikateľské združenia ďalej platí, že tieto svoju aktivitu zameriavajú inde a že súčasný stav podnikateľom vlastne vyhovuje, keďže majú z nelegálnej práce osoh. Nedostatok aktivít obecných a mestských samospráv je podľa odborníkov tiež spôsobený obavami volených zástupcov ľudu zo straty sympatií a teda aj z odlevu voličských hlasov.

e. Návrhy na opatrenia eliminácie nelegálnej práce

Najviac respondentov – 38 % doporučuje posilniť aktivity v oblasti kontroly nelegálnej práce, posilniť kompetencie príslušných orgánov, posilniť ich právomoci a lepšie ich odmeňovať. Takéto doporučenia viac zaznievajú zo stredného a východného Slovenska (39,2 % resp. 48,3 %) a z úradov práce (46,4 %).

Vyše štvrtiny respondentov (25,9 %) navrhuje sprísniť sankcie, zvýšiť postihy vinníkov za nelegálnu prácu a zvýšiť vymožitelnosť práva. Opätovne takéto hlasy zaznievajú silnejšie zo stredného (33,3 %) a východného (31 %) Slovenska.

21,7 % respondentov doporučuje znížiť odvodové a daňové zaťaženie. Navrhuje to viac odborníkov z daňových úradov (23,8 %) a z úradov práce (29 %), než z odborov živnostenského podnikania (10,9 %), opätovne viac zo stredného (29,4 %) a východného (20,7 %) Slovenska.

17,5 % respondentov doporučuje prijať zákon o potieraní nelegálnej práce, prípadne definovať nelegálnu prácu v relevantných už existujúcich zákonoch. Takéto riešenia navrhujú najmä odborníci z úradov práce (24,6 %), viac zo stredného Slovenska (25,5 %).

13,9 % respondentov vidí východisko z týchto problémov v posilňovaní podpory podnikania a rozširovania pracovných príležitostí najmä v ekonomicky zaostalých regiónoch. Upozorňujú na to najmä odborníci z odborov živnostenského podnikania (18,2 %).

13,3 % respondentov navrhuje zaviesť pracovné knižky, resp. zaviesť povinnosť nosiť so sebou doklady o zamestnaní. Takéto opatrenia vychádzajú najmä z odborov živnostenského podnikania (19 %) a od úradov práce (15,9 %), menej už od daňových úradov (7,1 %).

11,4 % respondentov navrhuje zlepšiť informovanosť a spoluprácu pri inštitucionálnom potieraní nelegálnej práce – najmä na strednom (13,7 %) a východnom (15,5 %) Slovensku.

5,4 % respondentov navrhuje vytvoriť pracovnú políciu – najmä odborníci z prostredia úradov práce to navrhujú (11,6 %).

4,2 % respondentov doporučuje viac zapojiť do kontroly nelegálnej práce obecné samosprávy a podnikateľské združenia – viac na východnom Slovensku (8,6 %).

4,2 % respondentov zas doporučuje zvýšiť rozdiel medzi minimálnou mzdou a dávkou sociálnej pomoci, aby občan bol stimulovaný na riadne zamestnanie.

3,6 % respondentov (najmä z úradov práce – 8,7 %) navrhuje zrušiť dohody o vykonaní práce, lebo tam sa neplatia odvody do poisťných fondov.

3 % respondentov doporučujú zefektívniť a zjednodušiť výkon verejnej správy.

2,4 % respondentov navrhuje sprísiť pravidlá pre výkon podnikateľskej činnosti.

2,4 % respondentov vidí elimináciu nelegálnej práce cez zlepšenie mzdovej a sociálnej politiky zamestnávateľov.

2 respondenti sa domnievajú, že odstrániť nelegálnu prácu sa podarí zmenou myslenia a postojov verejnosti k nelegálnej práci a po 1 respondentovi sa vyskytuje ďalších 7 návrhov: stanoviť maximálnu mzdu (25 000 Sk mesačne), zverejňovať neplatičov daní, postihovať korupciu úradníkov verejnej správy, obmedzovať nelegálny dovoz a vývoz, znížiť sociálne dávky a podporu v nezamestnanosti, úhrady nad 20 000 Sk vykonávať výhradne bezhotovostným platobným stykom a viac dôrazu venovať inštitútu zodpovedného zástupcu – uzatváraniu pracovných zmlúv.

7. riadené rozhovory s vybranými predstaviteľmi verejnej správy v regiónoch zaangažovanými na regulácii tieňovej ekonomiky a ich vplyvov na trh práce

Údaje získané riadenými rozhovormi sú doplnkom informácií získaných dotazníkovým prieskumom a majú za cieľ upresniť postoje vedúcich pracovníkov daňových úradov, úradov práce, živnostenských úradov a podnikateľských organizácií k potieraniu nelegálnej práce. Riadené rozhovory boli vykonané v septembri 2003 a odpovede boli získané od 20 takýchto pracovníkov z okresov Nitra, Dunajská Streda, Lučenec, Spišská Nová Ves a Prešov. Podľa zásad pre riadené rozhovory bol vypracovaný okruh otázok, ktorý bol potom kladený všetkým respondentom.

a. Vnímanie tieňovej ekonomiky

Rozhovory ukázali, že síce existujú regionálne aspekty tieňovej ekonomiky, avšak v rámci Slovenska nie sú výrazné rozdiely vo vnímaní tieňovej ekonomiky. Vedúci pracovníci príslušných organizácií náležiacich do verejnej správy vnímajú prejavy tieňovej ekonomiky v zásade zo zorného uhla práce svojich inštitúcií, avšak niet zásadných rozporov v tom, čo si predstavujú pod tieňovou ekonomikou a s ktorými jej prejavmi sa stretávajú.

Predstavitelia daňových úradov (väčšinou riaditelia daňových riaditeľstiev v daných okresoch) zdôrazňujú také aspekty tieňovej ekonomiky, ako sú nezdanené príjmy, neodvádzanie daní z príjmov, úniky z DPH a nepoužívanie registračných pokladní podnikateľmi.

Predstavitelia úradov práce (tiež väčšinou riaditelia okresných úradov práce) zas upozorňujú na také aspekty, ktoré sú spojené s vykonávaním prác bez zmluvného vzťahu, čo má za následok neodvádzanie príspevkov do poisťných fondov, ale tiež upozorňujú na neplatenie daní, na fiktívne stanovovanie miezd na nízkej úrovni s doplatkami v hotovosti a ďalej na prácu evidovaných nezamestnaných na čierne.

Predstavitelia živnostenských úradov (všetko vedúci odborov živnostenského podnikania na Okresných úradoch) si skôr všímali neoprávnené vykonávanie podnikateľských aktivít, zamestnávanie bez uzatvorenia pracovných zmlúv, ale tiež zatajovanie daňových povinností, nepravdivé údaje v účtovníctve a neodvádzanie príspevkov do poisťných fondov.

Predstavitelia podnikateľských organizácií (väčšinou riaditelia regionálnych komôr) vnímajú tieňovú ekonomiku ako únik daní, príjmy z nelegálnej činnosti a predaj produktov bez účtovných dokladov.

Pomerne presná je aj predstava v regiónoch o tom, kde všade sa zakorenila tieňová ekonomika. Prevažuje názor, že tieňová ekonomika pôsobí všade, zasahuje všetky oblasti podnikania. Keď už mali respondenti spresniť, potom niektorí menovali oblasť obchodu, služieb a stavebníctva. Predstavitelia podnikateľských organizácií uviedli aj trh s nehnuteľnosťami ako významnú oblasť tieňovej ekonomiky.

Potieranie tieňovej ekonomiky je v podstate založené na dvoch východiskách: jednak je potrebné vytvárať prevenciu, najlepšie podporovaním legálneho podnikania a jednak treba skvalitňovať represiu. Čo sa týka prevencie, tu je dôležitý názor predstaviteľov verejných inštitúcií, v akom postavení je podnikateľský sektor, aká je úroveň malého a stredného podnikania. Respondenti v nami sledovaných okresoch sa vyjadrili v podstate pozitívne o aktuálnej situácii malého a stredného podnikania v ich okresoch, avšak veľa výpovedí konštatovalo „priemerný stav“. Dokonca predstavitelia úradov práce konštatovali skôr nedostatočnú úroveň rozvoja malého a stredného podnikania v ich okresoch. Už z tohto malého náčrtu možno usudzovať na potrebu zvýšiť podporu podnikaniu u nás aj v súvislosti s potieraním nelegálnej práce (ako to ukážeme nižšie).

b. Povedomie o povinnostiach subjektov pri potieraní tieňovej ekonomiky

Významnou črtou aktivizácie potierania tieňovej ekonomiky je uvedomenie si povinností, ktoré majú jednotlivé subjekty plniť v tomto boji. Osobitne tak bol zisťovaný obraz o pôsobení jednak inštitúcií verejnej správy, ďalej orgánov samosprávy obcí a miest a jednak podnikateľských organizácií.

Čo sa týka úloh inštitúcií verejnej správy, samotní predstavitelia verejnej správy zdôrazňujú potrebu zlepšenia koordinácie kontrolných aktivít – napr. pod vedením Národného inšpektorátu práce. Daňové úrady ešte zdôrazňujú, že verejná správa má ošetriť daňovú disciplínu a odhaľovať daňovo neregistrované subjekty. Podnikateľské organizácie priznávajú verejnej správe kľúčovú rolu pri potieraní tieňovej ekonomiky, zároveň však kritizujú súčasný stav, keď sa nedostatočne vystupuje proti prejavom tieňovej ekonomiky.

Obce by mali podľa predstaviteľov verejnej správy aspoň zaistiť súčinnosť pri potieraní tieňovej ekonomiky, viac by sa mali zúčastňovať na kontrolách (napr. vo vlastných prevádzkach) a mali by kompetentným orgánom signalizovať výskyt prejavov tieňovej ekonomiky a nelegálnej práce. Zatiaľ však verejná správa hodnotí pasivitu obcí v tejto oblasti dosť negatívne. Podľa názoru podnikateľských organizácií by obce mali sledovať riešenie celospoločenských záujmov, nevidia priestor na angažovanie obcí v potieraní nelegálnej práce a tiež kritizujú absenciu signalizácie nelegálnych aktivít zo strany obcí. Samotné obce argumentujú, že ich zapájanie sa do kontroly závisí od zainteresovanosti – keďže nemajú daňové príjmy, nerobia kontroly na odhaľovanie nelegálnej práce.

Podnikateľské organizácie sú kritizované za malú aktivitu pri potieraní tieňovej ekonomiky zo strany predstaviteľov verejnej správy. Že nič nerobia, lebo im vyhovuje súčasný

stav, z ktorého majú podnikatelia osoh. A mali by vytláčať zo svojich radov nepoctivých podnikateľov, kontrolovať používanie registračných pokladníc, zapájať sa do výchovy a vzdelávania na reguláciu tieňovej ekonomiky. Samotné podnikateľské organizácie zdôvodňujú svoje prehrešky v tejto oblasti malými kapacitami a nízkymi kompetenciami.

c. Možnosti subjektov pri regulovaní tieňovej ekonomiky

Respondenti sa vyjadrovali k tomu, aké možnosti má ich inštitúcia pri potláčaní tieňovej ekonomiky.

Predstavitelia daňových úradov informovali, že daňové úrady môžu vykonávať daňové kontroly a postúpiť zistenia na relevantné inštitúcie.

Úrady práce môžu podľa svojich predstaviteľov odstúpiť zistenia ako podnet na NIP a ďalej môžu brániť vykonávať nelegálnu prácu zhusťovaním povinných kontaktov evidovaných nezamestnaných na úrade práce.

Živnostenské úrady podľa svojich predstaviteľov môžu vykonávať kontroly, odstúpiť zistenia vo forme podnetov na príslušné inštitúcie a vykonávať poradenskú činnosť.

Podnikateľské organizácie – komory – nevidia možnosti ako by ony mohli regulovať tieňovú ekonomiku. Podľa ich predstaviteľov je to vecou štátu, ako sa s tým vyrovná.

Osobitne sme sa respondentov pýtali, ako vidia možnosti **štátu** pri minimalizovaní negatívnych vplyvov tieňovej ekonomiky na regionálny trh práce.

Predstavitelia daňových úradov navrhujú v tejto súvislosti zvýšiť kontrolnú činnosť (tzn. zlepšiť materiálne a personálne zabezpečenie kontroly), zjednodušiť riadenie daňovej správy a znížiť odvodové zaťaženie obyvateľov.

Predstavitelia úradov práce navrhujú skvalitnenie legislatívy (zadefinovať pojem nelegálnej práce vo vzťahu k živnostníkom), zaviesť pracovné knižky a zabrániť skrachovaným podnikateľom podnikať inde bez vyrovnania dlhov.

Predstavitelia živnostenských úradov navrhujú sprísniť postihy, zvýšiť pokuty za nelegálne zamestnávanie, lepšie koordinovať kontrolnú činnosť a znížiť dane i odvody do poisťných fondov.

Predstavitelia podnikateľských organizácií (komôr) navrhujú posilniť pozície finančnej polície a daňových úradov. Doporučujú tiež realizovať podporné opatrenia na rozvoj regiónov a znížiť dane ako významné kroky štátu v oblasti prevencie nelegálnej práce.

d. Povedomie o pripravenosti SR na vstup do EU za oblasť potierania tieňovej ekonomiky

V tomto bode panuje v regiónoch hlboká nevedomosť o normách platných v krajinách Európskej únie – to na jednej strane, a na strane druhej zas panuje veľký optimizmus, že po

vstupe sa situácia zlepši, že sa viac bude bojovať proti tieňovej ekonomike a nelegálnej práci. Tento optimizmus pramení asi z toho, že konečný dozor nebude riadiť národná vláda, ktorá má veľa nedostatkov tak v legislatíve ako aj vo výkone, ale že nás európske povinnosti prinútiť venovať zvýšenú pozornosť potieraniu tieňovej ekonomiky a nelegálnej práce.

Predstavitelia daňových úradov ďalej zdôrazňujú, že treba reformy v legislatíve a zvýšiť vymožitelnosť práva. Predstavitelia úradov práce zas dodávajú, že zapájanie do európskeho systému potlačania nelegálnej práce bude postupné. Predstavitelia živnostenských úradov zas uvažujú s otvorením pracovných trhov pre našich nezamestnaných, čím sa zníži rozsah nelegálnej práce. Len predstavitelia podnikateľských organizácií upozorňujú, že nie sme v tejto oblasti pripravení na zosilnenie tlaku na potieranie tieňovej ekonomiky.

Je teda potrebné prikročiť k zabezpečeniu takých krokov, ktoré zvýšia pripravenosť občanov, úradníkov i inštitúcií na zosilnenie boja proti tieňovej ekonomike a proti nelegálnej práci. A tu budú mať svoje úlohy tak štátne orgány, ale aj obecná a mestská samospráva i podnikateľské organizácie.

8. Závěry

1. Ukázalo sa, že pri zisťovaní nakoľko sa s prejavmi tieňovej ekonomiky úradníci na príslušných úradoch stretávajú a aké prejavy považujú za najvýznamnejšie v ich regióne, časť relevantných úradníkov (pracovníkov tých inštitúcií, ktoré by sa mohli, prípadne mali zaoberať aj potláčaním tieňovej ekonomiky) sa len málokedy či vôbec nestretávajú s prejavmi tieňovej ekonomiky – cca 45 % ! Aj to svedčí o dobrom utajovaní tieňovej ekonomiky a nelegálnej práci u nás.
2. Ukázalo sa, že pravdepodobne najväčší podiel na neduhoch tieňovej ekonomiky majú daňové úniky (vyše tretinový), primerane menej potom nelegálne pracovné pomery nezamestnaných poberajúcich DSP (vyše päťtinový podiel), zisky z neoprávneného podnikania (takmer päťtinový podiel), nezdanené vedľajšie zárobky zamestnancov (vyše šestinový podiel) a najmenej je to zamestnávanie cudzincov (len 7,2 %).
3. Problémom daňových únikov podnikateľov pripisujú ešte väčší podiel na tieňovej ekonomike úradníci na západe Slovenska a na daňových úradoch než inde. Daňové úrady a úrady práce vidia väčší rozsah na tieňovej ekonomike u ziskov z neoprávneného podnikania než u nelegálnych pracovných pomerov nezamestnaných poberajúcich dávky sociálnej starostlivosti, podobne situáciu vidia aj úradníci v Bratislave.
4. Na problém nezdanených vedľajších zárobkov zamestnancov upozorňujú výraznejšie v Bratislave než inde, čo je pochopiteľné vzhľadom na silnejšiu ekonomiku v Bratislave než inde. Naopak, problém vyplácania dávok sociálnej pomoci v oblastiach s nízkym ekonomickým potenciálom a vysokou mierou nezamestnanosti plodí väčšie problémy aj v súvislosti s rozmachom nelegálnych pracovných pomerov nezamestnaných poberajúcich takúto dávku na strednom a východnom Slovensku.
5. Prieskum ukázal, že typickými subjektami pre výskyt nelegálnej práce sú živnostníci a malé podniky, pôsobiace v stavebníctve, maloobchode, v cestovnom ruchu, hoteloch a reštauráciách a v poľnohospodárstve. Ide najmä o prácu príležitostnú, prípadne sezónnu a vykonávajú ju najmä nezamestnaní s nižšou kvalifikáciou, prevažne vo veku 25 – 35 rokov, prípadne i vo veku 35 – 50 rokov. Takýto obraz podávajú odborníci z organizácií pôsobiacich vo verejnej regionálnej správe. Navodzuje sa tým dojem, že síce ide

o marginálnu záležitosť, avšak v kontexte vysokej miery nezamestnanosti sa „dotknuté“ skupiny stávajú vysoko rizikovými pre dlhodobé zotrvávanie v systéme nelegálnej práce a tieňovej ekonomiky.

6. Ukázalo sa, že v motívoch podnikateľov využívať nelegálnu prácu sa nachádzajú tak nákladové motivácie, ako aj využívanie existujúcej situácie (podnikatelia sa prispôbujú ekonomickému prostrediu). Z nákladových motivácií je to najmä existencia vysokých odvodových nákladov (zamestnávateľia odvádzajú vysoké sumy na poisťné za svojich zamestnancov – okrem miezd platia do poisťných fondov ďalších 38 % mzdových nákladov) a motív príliš vysokých mzdových nákladov vo vzťahu k produktivite. Tieto dôvody uvádzalo v priemere 91 % a 40 % respondentov, odborníkov.
7. Z motívov prispôbenia sa ekonomickému prostrediu odborníci uvádzali najmä existenciu vysokej ponuky pracovnej sily na čierno (58 %) a administratívne obmedzenia, resp. ťarchu právnych predpisov (36 %). Celkovo však mierne prevládajú v konaní podnikateľov využívať nelegálnu prácu – podľa názoru úradníkov – nákladové motívy pred prispôbovaním sa ekonomickému prostrediu, hoci sa podnikatelia nerozpakujú využívať danú situáciu.
8. Kým motív vysokých odvodových nákladov (poisťného) bol vysoko frekventovaný u všetkých kategórií odborníkov (až na mierne nižší 80 % podiel zo stredného Slovenska), v ďalších motívoch sme zaznamenali určité rozdiely v názoroch odborníkov. Napríklad príliš vysoké mzdové náklady vo vzťahu k produktivite až tak veľmi nezdôrazňovali odborníci z daňových úradov.
9. Motív prispôbenia sa vysokej ponuke pracovnej sily na čierno zas veľmi nevyzdvíhovali odborníci zo živnostenských úradov a z Bratislavy. Naopak, motív administratívnych obmedzení viac než ostatní zdôrazňovali odborníci z úradov práce a z Bratislavy (menej potom z východu Slovenska). Ostatné motívy nie sú natoľko frekventované a čiastkové rozdiely tak nie sú preukazné.
10. Odborníci, podobne ako v prípade motívu daňového tlaku, nepripisujú ani motívu zamestnanca žiť voľne (byť nezávislý) prostredníctvom vykonávania nelegálnej práce, väčší význam. Ako sa však ukázalo, istý vplyv aj tohto motívu dokladujú odborníci z daňových úradov a čo je prekvapujúce – nielen z Bratislavy, ale aj z východného Slovenska.
11. Odborníci sa v podstate domnievajú, že problémom vyššej účinnosti regulačných vplyvov voči nelegálnej práci je najmä zaostávanie našej legislatívy. Veľmi kritický takýto názor majú najmä tí z Bratislavy, o niečo menej kriticky sa takto vyjadrujú respondenti z daňových úradov.
12. Výraznejšou prekážkou účinnejšieho potierania nelegálnej práce je absencia či nízka angažovanosť obecných či mestských samospráv a slabé pôsobenie SOPK či iných podnikateľských združení v okrese. Kritika voči týmto subjektom zo strany úradníkov verejnej správy rastie smerom na východ krajiny. O niečo menej kriticky sa k týmto subjektom stavajú opätovne daňové úrady.
13. Na otázku, prečo je absencia či nízka angažovanosť obecných či mestských samospráv a slabé pôsobenie SOPK či iných podnikateľských združení v okrese sme zistili jednak „hlboké mlčanie“ – vyše 2/3 respondentov (67,5 %) sa vôbec nevyjadrilo, resp. len sucho konštatovalo, že oni necítia pôsobenie týchto podnikateľských orgánov v okrese v súvislosti s potieraním nelegálnej práce, resp. že v ich okrese vôbec nie sú takéto štruktúry.

14. Pokiaľ respondenti odpovedali, objavili sa také dôvody, ako „podnikateľom súčasný stav vyhovuje, lebo sami pôsobia v tieňovej ekonomike“ (konštatovali to najmä odborníci z úradov práce – až 19 % z nich, viac zo západného Slovenska). Ďalšie zdôvodnenie bolo: „podnikateľské združenia sa zameriavajú na inú činnosť, nemajú záujem o kontrolu nelegálnej práce“ (toto konštatovali viac odborníci z daňových úradov – 16,7 % z nich, viac zo stredného Slovenska).
15. V súvislosti s nízkou podporou podnikania zo strany samosprávnych orgánov, asi štvrtina respondentov vidí dôvod v nedostatku financií, v nedostatku odborníkov a v zlých východiskových podmienkach obce – čiže všetko „objektívne“ príčiny.
16. Len 1/5 respondentov uvádza aj iné než objektívne príčiny nižšej aktivity samosprávnych orgánov pri podpore podnikania v regióne. Konštatujú zlý prístup, nedostatok zodpovednosti, závisť, malé využívanie kompetencií samosprávou – najmä to konštatujú respondenti z úradov práce (15,9 % z nich), menej zo stredného Slovenska (3,9 % z nich). Ďalej deklarujú neznalosť vecí, neznalosť zákonov, nedostatky v informačnom systéme samospráv (4,2 % odp.), nízku úroveň spolupráce samosprávy so štátnou správou (3 %, najmä z odborov živnostenského podnikania – 7,3 %), že sa samosprávy v tomto viac spoliehajú na iných (0,6 %) a že je to pre nich práca navyše (0,6 %).

Záverom chceme poznamenať, že na záver dotazníka sme umožnili odborníkom, aby vo forme odpovede na voľnú otázku predniesli svoje návrhy: aké inštitucionálne a legislatívne opatrenia by bolo vhodné uplatniť pri minimalizácii tieňovej ekonomiky na Slovensku a jej vplyvov na trh práce. Respondenti vcelku úspešne využili príležitosť a podali množstvo námietok. Ich odpovede – niekedy až niekoľko stránkové – sme zostručnili a skategorizovali do celkového počtu 23 položiek. Je symptomatické, že námety podalo až 84,3 % všetkých respondentov, pričom viacerí (7,2 %) podali až 4 druhy námietok. **Výsledky sú uvedené v kapitole 6.a.** Domnievame sa, že sú tým najvhodnejším námietom k zlepšeniu situácie. Nevznikli totiž v úrade od stola, ale sú odrazom života a teda konkrétnych skúseností a názorov z terénu.

9. Zoznam použitej literatúry a informačných zdrojov.

- /1/ Národný inšpektorát práce. Návrh legislatívnych zmien súvisiacich s potieraním nelegálnej práce. Materiál do porady vedenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Bratislava, jún 2003.
- /2/ Hajnovičová, V. Odhad nelegálnej práce pri meraní HDP, INFOSTAT, Interný materiál, Bratislava 2003
- /3/ Hanzelová E., Kostolná Z., Možnosti monitorovania skrytej práce a jej vplyvu na úroveň evidovanej nezamestnanosti, Výskumná úloha, Výskumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava, jún 2002
- /4/ Fassmann M. Stínová ekonomika v Českej republike, revue Pohledy 1/94
- /5/ ORSEU: Place et role du travail au noir dans le système économique contemporain, Bruxelles 1993
- /6/ Sackmann R, The case of the former German Democratic Republic after unification In: Mingione E, Magatti M. and col. The informal sector, Follow up to white paper, Report to the European's Commission's October 1994 in Social Europe Supplement 3/95
- /7/ Kaufmann D., Kaliberda A. Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A framework of Analysis and Evidence, Policy Research Working Paper Nr. 1691, World Bank, August 1994

- /8/ Jamnický P. Tieňová ekonomika prežíva boom, Stredoeurópske noviny, 29.10.1997
- /9/ Klačanský I. Niekoľko poznámok k existencii druhej ekonomiky, Práce a mzda 4/2000
- /10/ Hajnovičová V. Odhad nezaznamenananej ekonomiky v SR za rok 1998 a nelegálne činnosti, Edícia Aktá, INFOSTAT, Úsek ekonomických analýz a prognóz, Bratislava, december 2000
- /11/ Prednáška predsedu vlády SR Mikuláša Dzurindu na seminári "Nezamestnanosť mládeže, jej možné dôsledky a riešenia" Bratislava, 31. 3. 2000
- /12/ Prejav predsedu vlády M. Dzurindu k Správe o stave zamestnanosti v NR SR, 30.3.2001
- /13/ Schneider F. Empirical Results of the Size Of the Shadow Economy of 17 OECD countries over time, Johannes Kepler University of Linz, 1997
- /14/ Skrytá ekonomika vo svetle verejnej mienky. Výsledky prieskumov za roky 1996-2000. Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR
- /15/ Barthelemy P., Miquelez F., Mingione E., Pahl R. Wenig A. Underground Economy and irregular forms of employment (travail au noir) Commission of the European Communities, DGV Bruxelles, Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg 1990
- /16/ Vališ K. Záznam řízených rozhovoru s vybranými představiteli veřejné správy okresu Brněnského kraje a dalších institucí zaangażovaných na regulaci stínové ekonomiky a jejich vlivu na trh práce, Grant MPSV ČR, Masarykova universita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, Brno, marec 1999

10. Prílohy

Súbor základných otázok pre riadené rozhovory:

1. Ako chápete pojem tieňová ekonomika ?
2. S ktorou oblasťou podnikania ju spájate ?
3. Charakterizujte rozsah a úroveň malého a stredného podnikania vo vašom okrese.
4. S ktorými prejavmi tieňovej ekonomiky sa stretávate v pôsobnosti vašej inštitúcie ?
5. Aká je úloha inštitúcií verejnej správy pri regulácii ekonomického rozvoja okresu (miera koordinácie úsilia, spolupráca inštitúcií pri minimalizácii tieňovej ekonomiky) ?
6. Aký máte názor na regulačný vplyv obcí vo sfére tieňovej ekonomiky a pri rozvoji miestneho trhu práce ?
7. Aký máte názor na zvýšenie sebaregulačných vplyvov inštitúcií podnikateľskej sféry (združenie podnikateľov, komôr) pri regulácii tieňovej ekonomiky ?
8. Aké možnosti má váš úrad pri regulácii tieňovej ekonomiky a ich vplyvov na trh práce (prípadne na aké obmedzenia pritom narážate) ?
9. Formulujte svoje odporúčania na potrebné inštitucionálne (i legislatívne) zmeny, ktoré by minimalizovali negatívne vplyvy tieňovej ekonomiky na lokálny trh práce.

11. Aký máte názor na pripravenosť SR na vstup do EÚ a na jej legislatívne normy v tejto oblasti?

A. OKRES PREŠOV

- Daňové riaditeľstvo

1. Nelegálne príjmy
2. Obchod, stavebníctvo a čiastočne aj poľnohospodárstvo
3. Od začiatku 90-tych rokov sa v regióne rozvinulo malé a stredné podnikanie, t. č. ho možno považovať za rozvinuté.
4. Neodvádzanie daní z príjmov zo závislej činnosti a funkčných požitkov – umožňuje to absencia pracovných zmlúv, neodvádzanie preddavkov. V poslednom čase sa rozmnožili fiktívne doklady v záujme o návrat DPH.
5. Koordináciu regulácie pri potláčaní tieňovej ekonomiky by mal vykonávať Národný inšpektorát práce. V minulosti bola dohoda signatárov (daňové orgány, OÚP, Sociálna poisťovňa, polícia, zdravotníci...) a vykonávali sa sporadické akcie. V súčasnosti odstupujú daňové orgány podnety na NIP.
6. Zatiaľ obce neboli začlenené do dohody signatárov.
7. Zatiaľ necítiť snahu inštitúcií podnikateľskej sféry regulovať tieňovú ekonomiku a nelegálnu prácu. Individuálne podnikatelia skôr podporujú tieto negatívne javy.
8. Len v rámci daňovej kontroly. Daňový subjekt (podnikateľ) má predložiť pracovné zmluvy. Ak to časovo naťahuje, ide signál na Sociálnu poisťovňu.
9. Treba zahrnúť NIP medzi tie subjekty, ktorým daňový úrad môže poskytovať dôverné informácie.
10. U nás veľa kontrol končí bez nálezu. Treba sledovať a zvýšiť efektívnosť kontrol.

- Okresný úrad práce

1. Vo vzťahu k nelegálnej práci je to vykonávanie prác bez zmluvného vzťahu s následným neodvádzaním poisťných príspevkov.
2. Obchod, služby.
3. Na Východnom Slovensku je rozvoj malého a stredného podnikania slabší, absentujú veľké podniky, o ktoré by sa malí a strední podnikatelia mohli oprieť.

4. Stretávajú sa s absenciou odvodových povinností, s „čiernou“ prácou nezamestnaných poberajúcich dávky sociálnej pomoci. S „čiernym“ druhým zamestnaním sa nestretávajú.

5. V minulosti OÚP koordinoval aktivity v rámci dohody signatárov pri potláčaní nelegálnej práce a tieňovej ekonomiky. Hodnotia, že „prepadové“ akcie boli osožné, získali pozitívne skúsenosti s potláčaním týchto negatívnych javov. Efektom týchto aktivít bola legalizácia pracovných pomerov nelegálne zamestnávaných zamestnancov a čiastočne aj prevencia – vo forme výstrahy.

(za 1. polrok 2001: Počet skontrolovaných subjektov 75, v tom skontrolovaných osôb bolo 334, z toho bol 1 bez založenia pracovného pomeru, 2 bez živnostenského listu, 4 evidovaní nezamestnaní poberajúci podporu a 40 evidovaných nezamestnaných nepoberajúcich podporu).

6. S obcami je problém, keďže tieto to nevnímajú ako svoj problém.

7. Aktivita inštitúcií podnikateľskej sféry: musia nastúpiť dva faktory – báť sa represii a odčleniť vysokú politiku. Inak na OÚP sú skeptickí – z vlastných radov podnikatelia nedajú návrhy na potláčanie nelegálnej práce.

8. Možnosti OÚP sú len nepriame – dávajú podnety na Národný inšpektorát práce. Úspešnosť NIP je však nízka (NIP pracuje nie na okresnom, ale na krajskom základe). Ďalšou možnosťou je zvyšovanie zamestnanosti, tu OÚP zabezpečuje rekvalifikácie (ale to je málo účinné vo vzťahu k negatívnym javom).

9. Zadefinovať pojem nelegálna práca vo vzťahu k živnostníkom, k NIP (napr. že je to absencia odvodových povinností), dať povinnosti a oprávnenia potláčať príčiny nelegálnej práce, umožniť aj daňové úľavy, prípadne dávať príspevky na legálne zamestnávanie a podnikanie.

10. Je už veľa právnych predpisov. Avšak len postupom času sa plne aj SR zapojí do systému potláčania nelegálnej práce v EÚ.

- Okresný úrad - odbor živnostenského podnikania

1. Vykonávanie hospodárskych aktivít bez oprávnenia na vykonávanie činnosti (resp. sa neobjavia v účtovníctve podnikateľa)

2. Cez všetky oblasti (aj Slovenský odborový zväz zdravotníctva).

3. Vcelku kladne – každoročne sa zaznamenáva dynamika prírastku podnikateľských subjektov v okrese Prešov (ovšem už nie v kraji Prešov).

4. Viacero prejavov: nie je preukázaná oprávnenosť na podnikanie, firmy nie sú označené, nepravdivé údaje v účtovníctve.

(od 1.1. do 31.8.2003 počet kontrolných akcií bol 395, z toho v súčinnosti s iným kontrolným orgánom (DÚ a IP) len 2. Počet uložených pokút v blokovanom konaní bol 63 (zaplatených v blokovanom konaní 68 tis. Sk), výška uložených pokút rozhodnutím bola 137 700 Sk)

5. Dobrá spolupráca je s OÚP. Problémom je spolupráca s NIP, lebo ten je na úrovni kraja.

6. Obce nepôjdu do represívnych činností (je to aj vec politiky – občania sú voličmi samosprávnych orgánov obce).

7. Necítiť sebaregulačné vplyvy inštitúcií podnikateľskej sféry.

8. Možnosti sú obmedzené. OÚ nemá kompetencie pre kontrolu pracovno-právnych vzťahov, pri podozrení môže len odstúpiť či podať podnet na NIP. NIP obvykle nič nepreukáže. Problémom je tiež kontrola účtovníctva.

9. Problém je v preukázaní úmyslu – obvykle je takýto úmysel nepreukázateľný.

10. Slovensko nie je pripravené – nevieme efektívne postihnúť čiernu prácu.

- SOPK Prešovská regionálna komora

1. Únik daní.

2. Stavebníctvo.

3. V oblasti malého a stredného podnikania v Prešove prevažuje rast.

4. Nestretávajú sa s prejavmi tieňovej ekonomiky.

5. Úloha inštitúcií verejnej správy pri regulácii tieňovej ekonomiky je kľúčová.

6. Nie obce, na to sú inšpektoráty práce.

7. Nemajú kapacity na reguláciu nelegálnej práce.

8. neodpovedala

9. Minimalizácia nelegálnej práce sa dosiahne rozvojom regiónu, vytváraním šancí na podnikanie.

10. Po vstupe do EÚ sa zostrí tlak na potieranie tieňovej ekonomiky.

B .OKRES SPIŠSKÁ NOVÁ VES

Okresný úrad - odbor živnostenského podnikania

1. Neoprávnené podnikanie, zamestnávanie bez uzatvorenia pracovných zmlúv.

2. Celkove s podnikaním („je národným športom neplatiť dane“).

3. V oblasti malého a stredného podnikania v okrese je rastúci trend. Je však málo veľkých firiem. Rozvoju tiež bráni nezamestnanosť.

4. Neoprávnené podnikanie, neuzatváranie pracovných zmlúv. V niektorých prípadoch nejde o úmysel, ale podnikateľ si zle vysvetlí predmet živnostenského oprávnenia. (za rok 2002 zistili 4 prípady podnikateľov živnostníkov nad rámec živnostenského oprávnenia (v r. 2003 tiež 4 prípady), 3 prípady porušenia zákona o pracovnej zmluve (v r. 2003 už 6 prípadov) a v r. 2003 zistili 1 prípad podnikania bez živnostenského oprávnenia)
5. Predošlé Dohody akceptovali. Účastníci sa stretávali 1x mesačne na OÚP, spoločne chodili na kontroly. Toho času sa Okresný úrad nezúčastňuje na týchto výjazdoch. NIP (kraj) menej robia takýchto kontrol.
6. U obcí je ten problém, že (asi z politických dôvodov – voliči) neoznamujú prípady neoprávneného podnikania. Treba poznamenať, že aj obce podnikajú.
7. SOPK – u podnikateľov je ten problém, že nemajú záujem sa združovať.
8. Kompetencie OÚ vyplývajú zo živnostenského zákona, môžu vykonávať kontroly.
9. Návrhy – sprísniť postihy, zvýšiť objasnenosť trestných hospodárskych činov.
10. Možno sa čierna práca zníži, keď sa otvoria západné pracovné trhy.

- Mestský úrad - prednosta

1. Tvorba hodnôt, ktoré plynú do súkromných vreciek bez odvodov do nie do spoločného.
2. Neobmedzuje – všade.
3. Malý a stredný stav v okrese zaznamenáva určitý pokrok. Rozvíja sa aj veľkopodnikanie (Embraco Slovakia – brazílsky kapitál – zamestnáva cca 2000 ľudí).
4. Nestretávajú sa. Keď by mesto malo príjmy z odhaľovania nelegálnej práce, inak by sa správalo.
5. V rámci Dohody (mesto, polícia, živnostenský úrad, daňový úrad) sa mesto zúčastňuje na spoločných akciách 2 x do roka.
6. Obce majú pod drobnohľadom systém poskytovania podpôr – aj kontrolu odpracovania 4 hod. verejných prác za mesiac. Vo väčších mestách je to problém. Obce nemajú príjem z daní, preto ani nevykonávajú kontrolné aktivity na odhaľovanie nelegálnej práce.
7. Vstupom veľkých firiem na trh dochádza k regulácii tieňovej ekonomiky. Sebaregulačná činnosť v oblasti potierania nelegálnej práce - záleží to na združeníach.
8. Mestský úrad je skôr v pozícii znalca domácich pomerov, ale odhaľovanie čiernej práce je skôr činnosť pre policajné a daňové orgány. Ak sa Legislatíva inak nastaví, keď obec bude spolučiniteľom.

9. Je to o motivácii odhalovateľov čiernej práce.
10. Keďže v EÚ fungujú inštitúcie zamerané na reguláciu čiernej práce, prenesú sa aj k nám.

Okresný úrad práce - oddelenie kontroly

1. Aktivity mimo právneho systému.
2. Boli obdobia, keď sa prejavovala tieňová ekonomika v stavebníctve, malé pily, poľnohospodárstvo, reštaurácie, trhy, taxislužba. Teraz je to široký záber.
3. Je v okrese málo podnikateľov. Zlepšuje sa kvalita podnikateľského prostredia.
4. Prejavy tieňovej ekonomiky v okrese sú široké. Úradom práce sa zúžili kompetencie od 1. júla 2001 – už nekontrolujú čiernu prácu. Tu vecná kompetencia prešla na NIP.
5. Koordinácia príslušných orgánov v okrese je toho času minimálna. Do 1. 7. 2001 OÚP koordinoval aktivity, robil 1 x za mesiac stretnutia príslušných organizácií. Teraz NIP (ale už na krajskej úrovni) dostane „kvalitné“ podnety, ale väčšinou nič nezistí.
6. Sú veľké možnosti zo strany starostov a obecných úradov. Avšak títo nevnímajú občana ako možného škodcu štátu, ale ako možného voliča. Bolo by žiadúce, aby obce zabezpečili aspoň súčinnosť.
7. Inštitúcie podnikateľskej sféry nemajú na reguláciu tieňovej ekonomiky motiváciu.
8. Legislatívne sa oklieštili úradom práce kompetencie, teraz odstupujú podnety na NIP (na kraj). OÚP využíva možnosť zhusťovať povinné kontakty evidovaného nezamestnaného na OÚP (predvolávajú si ich aj denne).
9. Navrátiť kontrolu pracovnoprávných vzťahov späť na úrady práce.
10. Čierna práca je v priamej úmere s nezamestnanosťou. Ešte to potrvá niekoľko rokov, kým budeme u nás uplatňovať podobné spôsoby regulácie tieňovej ekonomiky a potierania nelegálnej práce ako v členských krajinách EÚ.

Daňový úrad

1. Ekonomika fungujúca mimo dozoru štátnych orgánov. Peniaze zo zatajených príjmov, z iného účtovníctva.
2. Pôsobenie tieňovej ekonomiky je široké, je takmer vo všetkých sférach.
3. Narastá v okrese počet malých a stredných podnikateľov. Živnostníci sa ale sťažujú na nízke zisky.

4. Ľudia z daňového úradu nenatrafili na nič – pátranie končí u neexistujúcich firiem, nevedia doručiť predvolanie, polícia konštatuje: „nezdržiava sa na adrese“. Podnikatelia niekedy nepoužívajú pokladnice.
5. Inštitúcie verejnej správy robia len to, čo im káže zákon a čo im dovoľia podmienky.
6. Spolupráca s obecnými úradmi je mizivá. Poznámka: avšak časť pokút a penále z odhalenia nelegálnej práce ide do obecnej kasy.
7. Inštitúcie podnikateľskej sféry nie sú podľa daňového úradu v oblasti regulácie tieňovej ekonomiky aktívne. Nevedia o aktivitách týchto inštitúcií. „Sem tam sa objaví nejaký impulz. Podnikatelia sa ozvú, keď im vzniká konkurencia“.
8. Daňový úrad nevidí možnosti regulácie tieňovej ekonomiky z titulu svojho pôsobenia, má obmedzené možnosti – na všetko musí byť zákon, nariadenie.
9. Nemá doporučenia. Je to mimo daňového úradu.
10. Nevie, ako to riešia v EÚ, aká je tam legislatíva. Má čiastkové informácie (napr. polícia na stavbe zistí nelegálnu prácu, vyhostí cudzincov...).

C. OKRES LUČENEC

- Okresný úrad práce

1. Neplatenie DPH, neplatenie daní; aktivity mimo oficiálneho zdanenia.
2. Vo všetkom.
3. Lučenec je okres, ktorý vedel vždy existovať (v minulosti to bolo poľnohospodárstvo, teraz i priemysel, obchod, služby a banky), využíval aj to, že blízko je hranica. Malý a stredný podnikateľský stav napreduje – cítiť to v okrese.
4. Až tretina či polovica evidovaných nezamestnaných pracuje na čierne.
5. Pred pár rokmi bola Dohoda o spoločnom postupe relevantných inštitúcií pri odhaľovaní nelegálnej práce. (Aj v minulosti sa robili kontroly – cudzinecká polícia spolu s colníkmi, úradmi práce, políciou, živnostenskými a daňovými úradmi, s mestom). V súčasnosti OÚP nerobí kontroly, podnety odstupuje na NIP (kraj), avšak odtiaľ prichádzajú správy, že nič nezistili.
6. Obce by sa kontrol mali zúčastňovať aspoň vo vlastných prevádzkach. Potieranie nelegálnej práce zo strany obcí záleží od starostu a zastupiteľstva (ak je tam záujem a ak dedina drží spolu).
7. Podnikatelia sa správajú podľa vzorca: ak má niekto možnosti, snaží sa ich využiť. Teraz to ešte ide, neskôr budú prísnejšie zákony.

8. Keďže OÚP už nekontrolujú dodržiavanie zákonníka práce, žiadajú ľudí častejšie chodiť na OÚP.

9. Aby neboli v samotných zákonoch zakotvené výnimky. Zákony sa nemajú robiť v zmysle záujmov určitých skupín. Treba presvedčiť ľudí, že zákony sú pre nich (napr. aby na dôchodok dostal dostatočnú dávku).

10. My sa tým zatiaľ nezaobráame. Keď tam budeme (v EÚ), potom sa to nejak urobí.

- SOPK Regionálna obchodná a priemyselná komora

1. Tok peňazí mimo oficiálne registrovaných.

2. Privatizácia, trh s nehnuteľnosťami, drobný predaj.

3. Ešte stále je úroveň malého a stredného podnikania nízka, hoci trochu sa lepší. Malí a strední podnikatelia sa totiž orientujú len na domácu spotrebu, a tá má malú kúpnu silu.

4. Nestretáva sa.

5. Minimálna.

6. Obce nemajú príslušné nástroje. Môžu však využívať mestskú políciu.

7. Nie je to vecou podnikateľskej sféry. V zahraničí fungujú daňoví kontrolóri a to je aj cesta pre nás.

8. Žiadne.

9. Posilniť pozíciu finančnej polície a daňových úradov. Rozhodne túto oblasť odpolitizovať.

10. Sme ešte schopní zvládnuť tieňovú ekonomiku, lebo je pod 25 % HDP, čo sa ešte dá zvládnuť.

- Daňový úrad

1. Ekonomické a finančné procesy neprehľadné v tokoch. Nie sú skontrolované výnosy – aké a pre koho slúžia.

2. So všetkými oblasťami podnikania. Kontroly zachytávajú len malú časť nelegálneho podnikania – nemajú dost inštrumentov.

3. Zlepšuje sa drobný a stredný stav, v posledných 4 rokoch každoročne je tu 10 % nárast počtu daňových subjektov. Daňová disciplína sa tiež zvyšuje.

4. Daňové úniky z DPH, únik na dani zo závislej činnosti, obchodnej a sprostredkovateľskej činnosti. Podvodníci sú vpredu pred zákonodarcami. Chýba výklad zákonov.

5. Úlohou inštitúcií verejnej správy je ošetriť daňovú disciplínu – tým sa pomáha, zužuje sa rozsah nelegálnej činnosti.
6. Obce by mali regulovať tieňovú ekonomiku, avšak v súčasnosti to nerobia.
7. Inštitúcie podnikateľskej sféry by nemali pôsobiť v tomto smere.
8. V súčasnosti daňové úrady nemajú veľké možnosti – len cez daňovú kontrolu. Živnostenský zákon zle definuje sprostredkovateľskú činnosť.
9. Zvýšiť kontrolnú činnosť, zlepšiť materiálne a personálne vybavenie tejto činnosti.
10. Vstup do EÚ je dobré riešenie – v SR začnú pôsobiť už osvedčené pravidlá. Pripravenosť daňovej správy na Ústredí je podľa mienky respondenta dobrá, hoci nevie, či celkove SR je dobre pripravená.

Okresný úrad - odbor živnostenského podnikania

1. Zamestnávanie bez pracovno-právneho vzťahu, následné vyplácanie miezd bez odvodových povinností a daní.
2. Stavebníctvo, služby, cestovný ruch.
3. Vývojový trend v malom a strednom podnikaní: stabilizácia – cca 4 tis. subjektov v regióne.
4. Pri kontrolnej činnosti sa „často“ stretávajú s nelegálnym zamestnávaním ľudí.
5. Pri vykonávaní Dohody v minulosti nemajú dobré skúsenosti (oni tam často boli len štatistami). V súčasnosti dávajú echo poisťovniam a tie potom riešia.
6. Obce by sa mali viac zapájať. Hoci starostovia majú znalosti o nelegálnej práci, nestretla sa s podnikmi od nich.
7. Aj podnikateľské inštitúcie by mohli viac robiť v tejto oblasti. Komory zďaleka neplnia to, čo v zahraničí – zapájať sa do výchovného a vzdelávacieho procesu na reguláciu tieňovej ekonomiky. Tieto inštitúcie nefungujú ako zástupcovia podnikateľov.
8. Môžu vstupovať do procesu odhaľovania nelegálnej práce. Je však slabá spolupráca s NIP – ani neoznámia výsledky prešetrených podnikov.
9. Znížiť odvodové zaťaženie. Zvýšiť sankcie za nelegálne zamestnávanie. Kontroly zo strany NIP a OÚP vykonávať častejšie a opakovane, posilniť personálne tieto inštitúcie kvalifikovanými kontrolórmí.
10. Vstup SR do EÚ bude pozvoľný, nemožno hneď očakávať prevratné zmeny.

D. OKRES DUNAJSKÁ STREDA

- Okresný úrad - živnostenský odbor

- 1/ Jedná sa o podvody, zatajenie daňových povinností, nekalé podnikanie.
- 2/ Obchodná činnosť, obch. sprostredkovateľská – služby.
- 3/ Rozsahom sú malí - tvoria väčší podiel, ako strední. Malí podnikatelia sú poctivejší, ako strední. Fyzické osoby sú poctivejšie, ako právnické osoby – majú veci viac v poriadku.
- 4/ S neoprávneným podnikaním odhaľujeme nedodržiavanie legislatívy, pri kontrole PPV zodpovedných zástupcov u podnikateľa - neodvádzajú odvody.
- 5/ Nie sme informovaní o celospoločenských zámeroch pri regulácii ekonomického rozvoja okresu. Miera informovanosti + koordinácia je na minimálnej úrovni v našom okrese.
- 6/ Mohli by mať, ale nechcú ho mať. Možnosti pri rozvoji miestneho trhu práce majú a majú ho mať v regulácii tieňovej ekonomiky , ale málo sa angažujú.
- 7/ Inštitúcie podnikateľskej sféry fungujú len čiastočne.
- 8/ Pri regulácii tieňovej ekonomiky nemá možnosť, len odhaliť to v činnostiach vid' bod č.4.
- 9/ Navrhovala by som zjednotiť roztrieštené kompetencie rôznych kontrolných útvarov na rôznych inštitúciách a tieto univerzálne zložky – kontrolné, by komplexne odkontrolovali, posúdili dodržiavanie legislatívy a potom by vyvodzovali dôsledky.
- 10/ Z pohľadu živnostenského sme pripravení. Nemôžem sa k tomu vyjadriť, nepoznám normy EÚ – nemám, čo porovnať.

Regionálna poľnohospodárska a potravinárska komora Dunajská Streda

- 1/ Za účelom získavania určitých profitov sa naskytá možnosť získať výhody vo svoj prospech resp. podniku.
- 2/ Počas transformácie – konkurzné činnosti, znalecký posudok nehnuteľností.
- 3/ Malí podnikatelia: - z hľadiska objemu výroby v poľnohospodárstve nezohrávajú veľký význam
- úroveň kvality – priemerná
Strední podnikat.: - sú rozhodujúci / do 250 zamestnancov / a tiež sú na priemernej úrovni
- 4/ Naturálnej forme.
- 5/ Kontrolná a preverovacia, stimulačná, kde sa spolu podieľame pri udeľovaní štátnych podpôr v oblasti APK / agropotravinársky komplex /.
Poradenských – účasťou pri kolektívnom rozhodovaní, ako aj spoločnom riešení určitej konkrétnej oblasti.
Regionálne zosúladenie problémov sa v poslednom období nekoordinuje. Skôr lobistické skupiny využívajú svoj vplyv na známych a osobne individuálne rojújú.
- 6/ Na APK by mali sledovať odbornú spôsobilosť.
MTK budúceho podnikateľa, či firmy.
Domáce zdroje / vlastný vklad /.
Celospoločenské záujmy napr. zanedbávanie lesných, poľných a vodných ciest.
Likvidácia živočíšneho a iného odpadu.
- 7/ Je treba posilniť napr. určitými kompetenciami, napr. RPPK by mohla vydávať certifikát na odbornú spôsobilosť, pre budúcich SHR či s.r.o.
Licencie na výrobu regionálnych špecialít.
Byť nápomocní pri predložení živnosti na registráciu a požiadavky na priame platby z EÚ.
- 8/ Po vstupe do EÚ sú legislatívne normy veľmi prísne, kontrolujú sa pri výrobe a spracovávaní agropotravinárskych komodít.
Narážame na legislatívnu bariéru pri prípadnom odňatí povolenia SHR + odborná živnosť za nedodržanie, porušenie predpisov / podvod / + znehodnotenie životného prostredia.
Ináč náš úrad pri regulácii tieňovej ekonomiky nemá iné kompetencie.
- 9/ Vid' stanovisko odpovede č. 7 a 8.
V poľnohospodárstve je potrebné stanoviť maximálnu hranicu príjmov, bez povinnosti platiť dane napr. AUS 1,5 mil. Sk, potom nebudú zamestnávať ľudí na čierno, alebo inými formami.
Daň z potravín, by mala fungovať, ako v EÚ – nikde nie je / DPH / 19 % - všade menej.
- 10/ SR je asi pripravená, no ľudia nie sú.
Normy by nemali byť tvrdšie, ako v EÚ, aby sme si nelikvidovali našich.
Detailne nepoznáme normy EÚ v tejto oblasti.

Daňový úrad

- 1/ Nepociťuje tieňovú ekonomiku, ako závažný problém, ktorým by sa mal zaoberať.
- 2/ Nespája tieňovú ekonomiku so žiadnou oblasťou.
- 3/ Z hľadiska početnosti tvoria silnú skupinu. Sú pomerne na slušnej úrovni, z hľadiska poznania legislatívy. Z hľadiska organizovania slabšia úroveň.
- 4/ Nestretávam sa.
- 5/ Minimálna informovanosť jednotlivých zaangažovaných zložiek na lokálnej úrovni.
- 6/ Z hľadiska poznania pomerov v obci, by mohli obce signalizovať kompetentným stav a úroveň tieňovej ekonomiky.
- 7/ Je potrebné zdefinovať kompetencie inštitúciám podnikateľskej sféry, aby mohli ovplyvňovať zloženie svojich členov.
- 8/ Je možné preveriť určité podozrenia na základe podnetov z vonka, ale nie je to naša hlavná úloha.
- 9/ Znížiť odvodovú zaťaženosť zamestnancov + zamestnávateľov a zvýšiť minimálnu mzdu. Viac otvoriť nožnice, medzi sociálnymi dávkami a odmenou za vykonanú prácu.

Zvýšiť občiansku zainteresovanosť na zdokladovaní výdajov za im poskytované tovary a služby. / pokladničný blok mať v ruke, ako zákazník, keď opúšťam miesto poskytovaných služieb /.
- 10/ Nepozná normy EÚ v tejto oblasti – nemôže sa k tomu vyjadriť.

Okresný úrad práce

- 1/ Ako nezákonné obohacovanie sa.
- 2/ Oblasť štátnych firiem a u súkromného podnikania s činnosťou hlavne s. r. o. Výrazná je v súkromnom sektore v službách.
- 3/ Rozsah malého podnikania vidím, ako dostatočne široký s potrebou rozšírenia podnikania služieb / reštauračné služby, rozvoj turistiky a cestovného ruchu/. Rozsah stredného podnikania vidím, ako nedostatočný s potrebou rozvoja potravin. spracovateľského priemyslu.
- 4/ S nezákonným zamestnávaním občanov.
Fiktívnym stanovovaním nízkej mzdy a doplácانím KEŠ peňazí , zámerným nedodrzaním odvodových povinností.
S nezákonnou činnosťou exekútorov, resp. správcov konkurznej podstaty.

- 5/ Úloha jednotlivých inštitúcií vyplýva z ich legislatívnych kompetencií.
V našom regióne je miera koordinácie , úsilie regulácie ekonomického rozvoja na nízkej úrovni. Nezabezpečuje ju ani štátna správa, ani samospráva. / každý sa hrá na svojom piesočku /.
Spolupráca inštitúcií pri minimalizácii tieňovej ekonomiky je nárazová, nesystematická chýba hierarchia v zodpovednosti, koordinácia a následnom informovaní zúčastnených strán.
- 6/ Domnievam sa, že nie je poslaním obcí regulovať vo svojej pôsobnosti sféru tieňovej ekonomiky. V tejto oblasti občanom prislúchajú kontrolné kompetencie, signalizovanie podozrení nezákonných aktivít ich pôsobnosti príslušným orgánom.
Pri rozvoji miestneho trhu práce obciam patrí kompetencia ovplyvňovania miest.TP, napr. vyčlenenie priestorov pre rozvoj podnikateľských aktivít – priemyselné parky, inkubátory a iné.
- 7/ Mali by sa zvýšiť kompetencie týchto inštitúcií a to tak, aby mohli tieto inštitúcie vytláčať zo svojich radov takých podnikateľov, ktorí podnikajú nezákonne.
- 8/ Naš úrad má zákonom definované možnosti pri regulácii tieňovej ekonomiky a to formou signalizovania kompetentným, ak sa jedná o podozrenie z trestných činov, neuhrádzania príslušných poistných odvodov.
- 9/ V prvom rade treba upraviť pravidlá podnikateľských aktivít tak, aby nemohli tí podnikatelia, ktorí preukázateľne doviedli ich firmy do krachu, aby nemohli opäť podnikat', kým nevyrovnajú straty, ktoré spôsobili
Zadefinovať vyššie kompetencie daňových úradov.
Vytvoriť verejný priestor na sprehl'adnenie osôb, ktoré spôsobili hospodárske, celospoločenské škody.
- 10/ Slovensko nie je dostatočne pripravené do EÚ / vid' námety v bode č. 9/.
Nakoľko nepoznám leg.normy v tejto oblasti, neviem sa k tomu vyjadriť.

E. OKRES NITRA

- Regionálna poľnohospodárska a potravinárska komora v Nitre

- 1/ Získavanie príjmov z nelegálnej činnosti.
Obchádzanie zdaňovania príjmov všeobecne
- 2/ Nelegálna zamestnanosť – práca na čierno.
Výroba nelegálnych produktov, napr. lieh
- 3/ Priemerná úroveň až nedostatočná.
- 4/ Predaj produktov bez účtovných dokladov.
Skôr malí podnikatelia sú nachytní k nepreukazateľným zdrojom príjmov.

- 5/ Nedostatočná.
Nikto organizáciu neoslovil.
- 6/ Obce nedostatočne tieto problémy signalizujú.
- 7/ Je potrebné zvýšiť kompetencie týchto subjektov, aby sa mohli lepšie vysporiadať s touto problematikou.
- 8/ Táto inštitúcia nemá v tomto kompetencie regulovať tieňovú ekonomiku.
- 9/ Zvýšiť účinnosť daňových úradov + správa finančnej kontroly.
Zaviesť inštitút, že za úpadok konantelia budú ručiť majetkom celej firmy i pred úpadkom prevedených inde – nedovoliť im zakladať nové firmy.
- 10/ Nedostatočný – nie sme dobre pripravení.

- Daňový úrad

- 1/ Ako dosahovanie nezdanených príjmov.
- 2/ Najviac obchodné spoločnosti typu s. r. o. a taktiež OSZČ + SHR.
- 3/ Strední sú do 1000 mil. /miliardy/.
Mohlo by ich byť viac – malých a stredných.
Úroveň sa odvádza od legislatívy - priemerná M aj S.
- 4/ Nepriznávanie príjmov v skutočnej výške.
Zníženie základnej dane, nesprávnym uplatňovaním pochybných daňových a účtovných dokladov.
- 5/ U DÚ odhaľovanie nepriznaných príjmov.
Odbúravanie uplatňovania pochybných dokladov, prostredníctvom daňovej kontroly.
Vyhľadávacia činnosť, odhaľovanie daňovo neregistrované subjekty.
- 6/ Majú aj ani kontrolnú činnosť a odhaľovanie nepriznaných daní a poplatkov v rámci miestnych, alebo obecných daní.
- 7/ Zatiaľ nevidieť efekty, aby profesné združenia v tomto pomáhali, bolo by dobre, keby toto robili, mali by si strážiť, či sa evidujú tržby prostredníctvom registračných pokladní.
- 8/ DÚ má možnosti vyplývajúce z daňových zákonov a predpisov.
Vyhľadávacia a odhaľovacia činnosť.
Naráža sa na: zložitnosť legislatívy, nízke právne vedomie daňovníkov a nízka vymožitelnosť práva v SR.
- 9/ Transformácia daňovej správy - zjednodušenie riadenia / znížiť počet úrovní /.

Zjednodušenie legislatívy.
Zvýšenie vymožitelnosti práva.

- 10/ Nie je v poriadku – nie je štandardné prostredie a zavádzanie štandardných postupov EÚ.
V týchto podmienkach to môže viesť aj k zvýšeniu tieňovej ekonomiky.
Ruka v ruke musí ísť vymožitelnosť práva s reformami v legislatíve.

- Okresný úrad živnostenský odbor

- 1/ Nebola definovaná v žiadnom zákone. Je všade okolo nás. Nie čierna práca.
- 2/ S obchodnou činnosťou, Predaj bez registrač.bloku.
Daňové úrady.
- 3/ Sú dosť v malom merítke – v obchodnej činnosti ich vytláčajú veľké obchodné siete.
Majú veľký počet subjektov.
Úroveň dosť slušná – už sa vypracovali
- 4/ V malom rozsahu u zodpovedných zástupcov za remeselné živnosti..
- 5/ Veľmi dobrá, spolupracujeme s ostatnými článkami štátnej správy –Daňové úrady, ÚP súčinnosť pri kontrole. Koordinácia je dobrá. Taktiež je dobrá spolupráca inštitúcií pri minimalizovaní tieňovej ekonomiky. Dávajú si informácie.
- 6/ Tam je to veľmi ťažké.
Mali by to regulovať, alebo aspoň signalizovať.
- 7/ Majú páky na to, aby mohli konať a keď nie, tak môžu požiadať o pomoc iných kompetentných.
- 8/ Poradenskú činnosť
Regionálne rádia, noviny, média.
Kontrolná činnosť.
- 9/ Bolo by plusom, keby sa znížila odvodová povinnosť za zamestnancov.
Znížiť dane
Pozor na úroveň odvodov - veľa vecí robia firmy cez živnostníkov – menšie odvody.
- 10/ Máme, čo doháňať, aj keď aproximácia s EÚ sa deje tu.
Veľké rezervy v legislatíve, tí istí ľudia vytunelujú firmy aj viackrát.

- Národný úrad práce Okresný úrad práce

- 1/ Ako neohlásená hospodárska činnosť, ktorá je síce legálna, ak sa neprizná daňovým úradom a iným úradom.
- 2/ Týka sa to živnostníkov.

Služby obyvateľstvu.
Spotrebné dane, tabak, lieh.

- 3/ Rozsah je dosť nedostatočný – málo vplyvných firiem.
Chýba priemyselný park.
- 4/ Nelegálna práca.
Odmeňovanie zamest., minimálne mzdy, pričom zvyšok sa vypláca na čierno.
- 5/ Úloha je koordinovať svoje kroky k profitu celého regiónu.
Nízka úroveň koordinácie.
Dôležitosť od 1.01.2004 .Vytvorenie špecializovanej štátnej správy.
- 6/ Obce by to mali regulovať, alebo aspoň signalizovať.
- 7/ Podporuje zvýšiť seberegulačné vplyvy inštitúcií podnikateľ. sféry.
Dôvod odhaľovania nelegálnych ziskov.
- 8/ Máme slabé možnosti pri regulácii tieňovej ekonomiky, cez náš úrad.
Nemáme kompetencie, napr. komplexná kontrola.
- 9/ Zaviesť pracovné knižky.
Prevziať zo Západu nové metódy na odstránenie nedostatkov.
- 10/ Nepoznám detailne predpisy v EÚ, ale verím, že SR je dobre pripravená i na boj proti tieňovej ekonomike.